

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

ZAGREBAČKI OPUSI RIJEČKIH KIPARA – ANTONIO
MICHELAZZI I SEBASTIANO PETRUZZI

Dajana Novak

Mentor: dr. sc. Danko Šourek, docent

ZAGREB, rujan 2018.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

ZAGREBAČKI OPUSI RIJEČKIH KIPARA – ANTONIO MICHELAZZI I SEBASTIANO PETRUZZI

Sculptoral works by Antonio Michelazzi and Sebastiano Petruzzi in Zagreb

Dajana Novak

Zagrebačka katedrala je tokom XVIII. stoljeća opremana mramornim oltarima, a među njima se nalaze i oni čiji su autori bili dvojica kipara iz Rijeke – Antonio Michelazzi i Sebastiano Petruzzi. Michelazzijev ugovor za izgradnju kapele i oltara sv. Jurja u zagrebačkoj katedrali označava početak suradnje između kaptolskih naručitelja i riječkih majstora. Njegova je radionica zaslužna za prenošenje suvremenih venecijanskih altarističkih rješenja na naše prostore. Obnova katedrale koja je uslijedila nakon potresa 1880. godine značila je i premještanje oltara u Župnu crkvu bl. Augustina Kažotića u Lupoglav kraj Dugog Sela gdje se i danas nalazi. Nakon Michelazzijeve smrti, Sebastiano Petruzzi sa svojom radionicom nastavlja suradnju sa zagrebačkim naručiteljima pa je tako izradio oltar sv. Jeronima, oltar sv. Franje Serafijskoga, oltar sv. Ivana Nepomuka, oltar Marije Pomoćnice, a pripisuje mu se i kip anđela na propovjedaonici u crkvi sv. Marije na Dolcu. Svaki od tih oltara izrađen je od kombinacije raznobojnih mramora, a Petruzzijev je stil karakteriziran kombinacijom baroknih, klasicističkih i rokoko elemenata.

Ključne riječi: Antonio Michelazzi, Sebastiano Petruzzi, mramorni oltari, Zagrebačka katedrala, barok, *sculptor fluminensis*

Ja, Dajana Novak, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modulu Umjetnost renesanse i baroka diplomskoga studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Zagrebački opusi riječkih kipara – Antonio Michelazzi i Sebastiano Petruzzi rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 19.9.2018.

Vlastoručni potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. UREĐENJE ZAGREBAČKE KATEDRALE	3
1.2. RIJEČKI KIPARSKI KRUG.....	5
2. ANTONIO MICHELAZZI.....	7
2.1. OLTAR SV. JURJA IZ ZAGREBAČKE KATEDRALE.....	9
3. SEBASTIANO PETRUZZI.....	21
3.1. OLTAR SV. JERONIMA.....	23
3.2. OLTAR SV. FRANJE SERAFIJSKOGA (SERAFINSKOGA, ASIŠKOGA).....	29
3.3. OLTAR SV. IVANA NEPOMUKA	35
3.4. OLTAR MARIJE POMOĆNICE.....	38
3.5. ANĐEO S PROPOVJEDAONICE U CRKVI SV. MARIJE NA DOLCU.....	41
4. ZAKLJUČAK	43
5. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA.....	45
6. POPIS LITERATURE	47
7. POPIS IZVORA.....	50

1. UVOD

U ovom diplomskom radu obrađen je zagrebački opus dvaju kipara koji su djelovali iz Rijeke gdje su im bile smještene i radionice. Riječ je o Antoniju Michelazziju i Sebastijanu Petruzziju, kamenoklesarima i kiparima udomaćenima u Rijeci gdje izrađuju, između ostaloga, oltare i skulpture za Zagrebačku katedralu. Zagrebački naručitelji najprije surađuju s radionicom Antonija Michelazzija, a nakon njegove smrti jednu od glavnih uloga preuzima Sebastiano Petruzzi.

Događaj koji se smatra najvažnijim u povijesti banske Hrvatske je uspostava zagrebačke biskupije. Izgradnju i opremanje zagrebačke katedrale u razdoblju baroka pratile su brojne nedaće. Prvu polovicu XVII. stoljeća u Zagrebu obilježila su dva velika požara: 1624. godine i 1645. godine izgorio je krov zagrebačke katedrale, a osim toga iz unutrašnjosti je uglavnom nestao gotički i renesansni crkveni namještaj.¹ Obnovu katedrale nakon prvoga požara te gradnju njezina zvonika vodio je Ivan Albertal, graditelj iz Kranjske.² U XVIII. stoljeću su izgrađeni brojni mramorni barokni oltari, od kojih se u sadašnjoj katedrali nalaze tek dva najmanja (treći mramorni oltar, posvećen Mariji Pomoćnici, u katedralu je prenešen 80-tih godina XX. stoljeća iz kapele nadbiskupskoga dvora). Razlog tome je što su nakon potresa 1880. godine gotovo svi bili razdijeljeni crkvama u Zagrebu i provinciji. Motivacija iza takvog postupanja je bila da oni *ne spadaju u gotičku crkvu* koja dolazi iz zablude XIX. stoljeća o *čistoći stila*.³

Prijelaz iz XVII. u XVIII. stoljeće vrijeme je promjena izgleda katedrale. U unutrašnjosti se pojavljuju prve mramorne umjetnine čiji su autori slovenski klesari (altaristi) i venecijanski kipari, koji su preko slovenskih krajeva (osobito Ljubljane, kao snažnoga središta barokne umjetnosti) pristizali u Zagreb ili su pak rijekom Savom dopremali gotove dijelove oltara i kipove.⁴

¹ Usp. Antun Ivandija, »Pregled povijesti zagrebačke katedrale«, u: *Riznica zagrebačke katedrale*, (ur.) Zdenka Munk, Zagreb: Muzejski prostor Jezuitski trg, 1983., str. 30-35 (31).

² Usp. Ivandija, 1983., str. 31.

³ Usp. Ivandija, 1983., str. 33.

⁴ Usp. Ana Deanović, »Zagrebačka katedrala od XI. do sredine XIX. stoljeća«, u: Ana Deanović, Željka Čorak, Nenad Gattin, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb: Globus, Kršćanska sadašnjost, 1988., str. 8-90 (79).

Jedan od najvećih uzroka propadanja velikog broja baroknih oltara jest materijal od kojih su izrađeni, posebice drveni koji su podložni propadanju u vlažnim crkvama.⁵ Drugi važan razlog je »zakon mode« koji nalaže da svako novo doba misli da ono što je nastalo ranije »treba odstraniti jer je barbarsko i neukusno«. ⁶ No, i sam barok kao razdoblje je odraz autokratskoga vremena i »izražaj stvaralačke snage kao daljnji razvoj više učenjačke renesanse od koje je potekao«. ⁷ U tome periodu je gotovo nestalo romaničkih i gotičkih oltara. Prema zapisima iz XVIII. stoljeća, 1756. godine zagrebačka katedrala ima dvadeset i devet oltara, međutim starost, požari i potresi su ih uništavali, ali su opet u novoj formi obnovljeni; osobe zaslužne za narudžbe i financiranje izgradnje oltara su bili biskupi, kanonici i velikaši. ⁸ Umjetnost je u XVIII. stoljeću postala bogatija oblicima, raskošnija i reprezentativnija te izrazitije barokna nego u XVII. stoljeću. ⁹ Crkve su bile ukrašene bogatijim, reprezentativnijim dekoracijama, slikama, skulpturama, opremljene bogatijim, većim dijelom mramornim oltarima, skupocjenim posuđem te ostalim sakralnim predmetima i pokućstvom. Utjecaji u umjetnosti dolaze sa zapada, Sjeverne Italije i Austrije. ¹⁰

Stilska evolucija zagrebačke katedrale je naglo prekinuta 9. studenog 1880. godine snažnim potresom koji je zadesio Zagreb. Rezultat je bio velika materijalna šteta, oštećena je Markova crkva koja se tada restaurirala, a stradala je i crkva sv. Katarine. Katastrofalna posljedica tog razornog potresa je i činjenica da se srušio zvjezdasti svod svetišta, napukli su svodovi kapela i lađa, glavni oltar je zdrobljen, a mnogi predmeti su oštećeni kao i renesansni zvonik. ¹¹ Već iduće godine je započeta obnova Zagreba. Obnova stolne crkve je također ubrzo pokrenuta, a zbog ponovne izgradnje svoda svetišta, kapela i lađa je unutrašnjost crkve morala biti oslobođena barokne pretrpanosti, a za vanjski izgled je donesena odluka da će katedrala zadržati prijašnje oblikovanje (jedini motiv za to nije bio samo prvotni izgled, već i prvotna solidnost), dakle sada postaje neogotička. ¹²

⁵ Usp. Gjuro Szabo, *Umjetnost u našim ladanjskim crkvama*, Zagreb: Književno društvo sv. Jeronima, 1930., str. 19.

⁶ Usp. Szabo, 1930., str. 19.

⁷ Usp. Szabo, 1930., str. 19.

⁸ Usp. Szabo, 1930., str. 21.

⁹ Usp. Franjo Buntak, *Povijest Zagreba*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1996., str. 552.

¹⁰ Usp. Buntak, 1996., str. 552.

¹¹ Usp. Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad nekad i danas*, Zagreb: Školska knjiga, 1986., str. 96.

¹² Usp. Dragan Damjanović, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb: Leykam international d. o. o., Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 2013., str. 142.

1.1. UREĐENJE ZAGREBAČKE KATEDRALE

Sjeverna Hrvatska je dinastički pripadala Habsburškoj Monarhiji, a politički Hrvatsko-ugarskom Kraljevstvu. Stoga i u umjetničkom smislu najveći utjecaj stiže upravo iz kruga srednjoeuropskih gradova. Drvo se koristilo kao primarni materijal za izradu oltara, skulptura i gotovo sveg crkvenog namještaja do kraja XVII. stoljeća, dok je kamen bio manje zastupljen. Međutim, na prijelazu iz XVII. u XVIII. stoljeće, dolazi do promjene u Zagrebu, ali i na području šire okolice. Berninijev odjek i rimska moda barokne skulpture šire se preko Venecije i Ljubljane do Zagreba, zahvaljujući djelovanju talijanskih i slovenskih majstora u ovim krajevima. Neki od njih čija su se djela nekada nalazila u zagrebačkoj katedrali su Antonio Michelazzi i Sebastiano Petruzzi.

Kao što je već navedeno, požar je 1645. godine uništio veći dio Gornjeg grada i Kaptola te zagrebačku katedralu.¹³ Nakon toga, unutrašnjost katedrale se počinje barokizirati, najprije drvenim oltarima i propovjedaonicama, a kasnije mramornima. Druga polovica, a osobito kraj XVII. stoljeća (nakon prvih uspjeha kršćanske vojske u Velikom Bečkom ratu), vrijeme je intenzivnoga umjetničkoga razvoja i u ostatku banske Hrvatske. Obnovljene i novosagrađene crkve i kapele trebalo je opremiti crkvenim namještajem u novom stilu, koji nastupa u punom zamahu poslije 1683. godine, godinom koja ujedno označava i pobjedu nad Osmanlijama kod Beča (oslobađanje od pritiska na granicama ujedno znači i pobjedu baroka). Kiparske snage su se okupile »pod geslom pobjedonosnog stila koji je u tom razdoblju velike obnove, nošen isprva višim društvenim slojevima i potrebama crkve, postupno prodirao u sve slojeve pučanstva nalazeći snažne odjeke«. ¹⁴

U drugoj polovici XVII. stoljeća i početkom XVIII. stoljeća katedrala je obogaćena mnogim novim oltarima te je njezina unutrašnjost time poprimila uvelike barokni karakter.¹⁵ O baroknim oltarima postoji vrijedna dokumentacija, kako navodi Lelja Dobronić (1991.), a jedan od

¹³ Usp. Ivan Krstitelj Tkalčić, *Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada*, Zagreb: Knjigotiskara Karla Albrechta, 1885., str. 33-34.

¹⁴ Usp. Doris Baričević, »Kiparstvo manirizma i baroka«, u: *Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije: 1094.-1994.*, (ur.) Tugomir Lukšić, Ivanka Reberski, Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, Institut za povijest umjetnosti, Zagrebačka nadbiskupija, 1994., str. 301-340.

¹⁵ Usp. Lelja Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb: Školska knjiga, 1991., str. 47.

njih je spis *De aris in ecclesia cathedrali Zagradiensi in anno 1720 existentibus*, odnosno popis kojeg 1720. godine kanonik Toma Kovačević dodao prijepisu djela Rafaela Levakovića *Historiola episcopatus ac Dioecesis ecclesiae Zagradiensis*.¹⁶ Prema tom spisu, u katedrali se nalazio trideset i jedan oltar, a sačuvan je i tlocrt katedrale s ucrtanim oltarima, uz komentar kome su bili posvećeni. Taj tlocrt nastao je po narudžbi biskupa Maksimilijana Vrhovca krajem XVIII. stoljeća, a izradio ga je geometar zagrebačke nadbiskupije Franjo Klobučarić.¹⁷ Prema mišljenju Antuna Ivadije, nacrtao ga je 1794. godine nakon kanonske vizitacije katedrale, a ucrtano je dvadeset i devet oltara.¹⁸ Iako su ih starost (propadanje materijala), požar i potres uništavali, oltari su opet bili obnovljeni u novoj formi, zahvaljujući financijskim sredstvima koje su osiguravali biskupi, kanonici i velikaši.¹⁹

Nakon razornog potresa 1880. godine, regotizacijska obnova kreće već iduće godine, a većina tadašnjih oltara je uklonjena iz unutrašnjosti katedrale i darovana raznim župama na području zagrebačke nadbiskupije.²⁰ Dio uklonjenih oltara je propao ili im se izgubio trag, ali većina je ipak ostala sačuvana u uglavnom neizmijenjenom obliku na novim lokacijama. Jedan od zapisa koji danas služi kao izvor za proučavanje nekadašnjih oltara zagrebačke katedrale nastao je u tridesetim godinama XX. stoljeća kada Artur Schneider pokreće projekt *Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika*.²¹ Schneider je zabilježio osnovnu faktografiju; provenijencija, datacija, naručitelj i donator, autor i ikonografski sadržaj, a oslanjao se na ranije spoznaje koje je zapisao Tkalčić.²²

¹⁶ Usp. Dobronić, 1991., str. 47.

¹⁷ Usp. Vlasta Zajec, »Izvještaji Artura Schneidera i fotografski arhiv kao izvori za proučavanje nekadašnjih oltara zagrebačke katedrale«, u: *Artur Schneider 1879.-1946.*, (ur.) Ljerka Dulibić, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2016., str. 191-223 (191). Također usp. Dobronić, 1991., str. 47.

¹⁸ Usp. Dobronić, 1991., str. 47.

¹⁹ Usp. Szabo, 1930., str. 21.

²⁰ Usp. Zajec, 2016., str. 191.

²¹ Usp. Zajec, 2016., str. 191.

²² Usp. Zajec, 2016., str. 191.

1.2. RIJEČKI KIPARSKI KRUG

Razdoblje kraja »prvog baroknog stoljeća« (XVII. stoljeće) smatra se vremenom gospodarskog i kulturnog uzleta, tada nastaju nove umjetničke narudžbe putem kojih u naše krajeve prodiru i suvremena stilska strujanja.²³ Povijesne okolnosti poput odluke o proglašenju slobodne plovidbe Jadranom (1717. godina), omogućavaju primorskim gradovima kao što su Rijeka, Senj i Bakar, da se više otvaraju srednjoeuropskim, ali i venecijanskim kulturnim umjetničkim utjecajima.²⁴ Navedene promjene utječu i na društvo (*Austrijsko primorje*), pa se posljedično tome stvaraju i preduvjeti za nesmetan protok utjecaja i širenja tržišta kiparskih i altarističkih radionica.²⁵ Zahvaljujući svojem smještaju, Rijeka postaje gospodarski najrazvijenije središte ove regije, budući da je lokacijski najpogodnija za trgovinu između Njemačkih zemalja, Ugarske i Jadranskog mora. Radionice su prisutne od trećeg desetljeća XVIII. stoljeća, a mjesni naručitelji, redom gradski patriciji, plemići, poneki imućni trgovac pa čak i obrtnik, su otvoreni prema novim, venecijanskim utjecajima.²⁶ Osim njih, važnu ulogu u širenju mramorne skulpture krajem XVII. i početkom XVIII. stoljeća nose crkveni redovi, u ovome slučaju riječki isusovci i trsatski franjevci.²⁷ Riječani također održavaju aktivne poslovne, osobne i kulturne odnose sa susjednim područjima u sklopu Habsburške Monarhije, od kojih se posebno ističu Goričko-gradišćanska i Pazinska grofovoja te Kranjska.²⁸ Gorica (*Gorizia*) je osobito važna kao posredničko središte putem kojeg su se širili umjetnički impulsi diljem habsburških zemalja. Zahvaljujući tim vezama, oltari izrađeni u Rijeci tijekom četvrtog i petog desetljeća XVIII. stoljeća krasi unutrašnjosti crkava u Grazu i Zagrebu.²⁹ Obzirom da su riječki naručitelji održavali čvrste kontakte s nekolicinom goričkih altarista, stvoreni su preduvjeti za formiranje lokalnih radionica što je bilo jeftinije i jednostavnije nego dopremanje oltara u dijelovima.³⁰ Jedan od takvih majstora koji su odlučili doći u Rijeku je Antonio Michelazzi, rodnom iz Gradišća na Soči, osnivač prve i najznačajnije domaće radionice osnovane 1730. godine. Zaslužan je za vođenje radionice koja je Rijeku XVIII. stoljeća

²³ Usp. Danko Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb: Leykam international, 2015., str. 5.

²⁴ Usp. Šourek, 2015., str. 5.

²⁵ Usp. Šourek, 2015., str. 5.

²⁶ Usp. Šourek, 2015., str. 6.

²⁷ Usp. Šourek, 2015., str. 6.

²⁸ Usp. Šourek, 2015., str. 7.

²⁹ Usp. Šourek, 2015., str. 7.

³⁰ Usp. Šourek, 2015., str. 7.

uvrstila među značajnija središta mramorne altarističke i kiparske produkcije u zapadnom dijelu Habsburške Monarhije.³¹ Djela nastala u njegovoj radionici nalazila su se u Rijeci i neposrednoj okolici, na području Pazinske grofovije, Hrvatskog primorja, Krka i Cresa te u Grazu i Zagrebu.³² Nakon njegove smrti 1771. godine, zabilježena je djelatnost Sebastijana Petruzzija u Rijeci, koji je također radio djela za crkve na riječkom području, ali i oltare koji su se nalazili u zagrebačkoj katedrali, o kojima će biti riječi u kasnijim poglavljima.³³

³¹ Usp. Šourek, 2015., str. 17.

³² Usp. Šourek, 2015., str. 17.

³³ Usp. Šourek, 2015., str. 19.

2. ANTONIO MICHELAZZI

Antonio Michelazzi, riječki kipar (*sculptor fluminensis*), rođen je Gradišću na Soči (Gradisca d' Isonzo) 1. XI. 1707. godine.³⁴ Zanat je vjerojatno izučio u radionici obitelji Zuliani, a u vrijeme njegova dolaska u Rijeku mjesni su naručitelji već uspostavili veze s goričko-gradišćanskim majstorima poput obitelji Pacassi, Pasqualina Lazzarinija i Paola Zulianija.³⁵ Prvi puta se spominje u Rijeci 1729. godine u Matici vjenčanih riječke župe Uznesenja Blažene Djevice Marije gdje je zabilježeno da se 8. kolovoza vjenčao s Lucijom Melchiori, prema čemu se zaključuje da je u vrijeme vjenčanja majstor već neko vrijeme bio prisutan u Rijeci.³⁶ Riječki historiograf Giuseppe Viezzoli ga prvi spominje kao autora propovjedaonice u crkvi svetog Vida u Rijeci (1731. godine nakon Lazzarinijeve smrti preuzima njegovu ulogu u opremanju crkve mramornim liturgijskim namještajem), dok ga Željko Jirušek (1941.) u *Hrvatskoj enciklopediji* spominje kao jednog od brojnih umjetnika Goričana koji su ostavili djela u Hrvatskoj.³⁷ Vera Horvat Pintarić (1961.) navodi da je Michelazzi radio za zagrebačku katedralu i da se kretao između Rijeke, Zagreba i Graza.³⁸ Ivan Krstitelj Tkalčić (1885.) u svojem opisu zagrebačke katedrale navodi da je troškom kanonika Đure Reesa i Đure Dumbovića postavljen 1743. godine mramorni oltar svetog Jurja u istoimenoj kapeli za koji je sačuvan ugovor iz 1741. godine.³⁹ Artur Schneider je evidentirao glavni oltar u župnoj crkvi u Lupoglavu (općina Brckovljani) za koji kaže da je prije bio u zagrebačkoj katedrali i da ga je izradio Antonio Michelazzi.⁴⁰

Radmila Matejčić predlaže da je Michelazzi vjerojatno u Rijeku došao povodom obnove Zborne crkve (1717. – 1726.) i dovršenja crkve svetog Vida.⁴¹ Imućne riječke obitelji su se pod utjecajem isusovaca natjecale u donacijama i na taj način je Michelazzi došao kao *sculptor* u vrlo blizak kontakt s njima.⁴² Zabilježeno je da je 1744. godine vršio dužnost tajnika Bratovštine Gospe

³⁴ Podatak prva donosi: Radimla Matejčić, »Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke«, u: *Zbornik za likovne umjetnosti* (Novi Sad), 14 (1978.), str. 153-174 (158, bilj. 12).

³⁵ Usp. Šourek, 2015., str. 16.

³⁶ Usp. Šourek, 2015., str. 170.

³⁷ Usp. Radmila Matejčić, »Antonio Michelazzi 'sculptor fluminensis'«, u: *Peristil*, 10/11 (1967./1968.), str. 155-168 (155).

³⁸ Usp. Matejčić, 1968., str. 155.

³⁹ Usp. Matejčić, 1968., str. 155.

⁴⁰ Usp. Matejčić, 1968., str. 155.

⁴¹ Usp. Matejčić, 1968., str. 156.

⁴² Usp. Matejčić, 1968., str. 156.

od žalosti,⁴³ a osim toga, čvrste veze s riječkim isusovcima su mu osigurale i poziv štajerske subraće 1737. godine da izradi oltar sv. Franje Ksaverskog u tada, isusovačkoj, a danas katedralnoj crkvi svetog Egida u Grazu.⁴⁴ Njegovom ugledu svjedoči i činjenica da mu je prvo dijete krstio arhiđakon Nikola Andrija Tudorović, što je inače bila privilegija djece iz riječkih patricijskih obitelji.⁴⁵ Propovjedaonica u crkvi svetog Vida prvo je dokumentirano djelo Antonija Michelazzija, poznato prema sačuvanom ugovoru u kojem je navedeno da je naručena 5. ožujka 1731. godine, a uz vlastiti nacrt, Michelazzi je poštivao točke ugovora i dosljedno izveo sve što je ugovorom bilo utvrđeno.⁴⁶ Svoju je radionicu imao već 1733. godine, kada sklapa ugovor s riječkom isusovcima za izradu oltara svetog Josipa.⁴⁷ Pripada generaciji baroknih umjetnika koji su istovremeno arhitekti, kamenoresci i kipari. Umro je u Rijeci 18. IX. 1771. godine.⁴⁸

Michelazzijeva radionica (u prvoj polovici XVIII. stoljeća) dokazuje vezu s Goričko-gradišćanskim područjem. Michelazzi je stopio iskustvo svoje umjetničke formacije s utjecajima značajnih suvremenika, a samim time je ostvario osobni stil koji je obilježio riječku skulpturu i altaristiku sve do isteka posljednjeg baroknog stoljeća.⁴⁹ Neki od umjetnika koji se spominju kao mogući suradnici prema arhivskim dokumentima su klesari (altaristi) Adam Michelazzi, Giovanni Rigetti i Pietro Baraccioli te kipar Orazio Bonetti.⁵⁰ Narudžba oltara i kapele sv. Jurja u zagrebačkoj katedrali iz 1741. godine, označavaju početak kontakata riječkih majstora i kaptolskih naručitelja koje će nakon Michelazzijeve smrti nastaviti Sebastiano Petruzzi.⁵¹

⁴³ Usp. Matejčić, 1968., str. 156.

⁴⁴ Usp. Šourek, 2015., str. 173.

⁴⁵ Usp. Šourek, 2015., str. 171.

⁴⁶ Usp. Matejčić, 1968., str. 157.

⁴⁷ Usp. Matejčić, 1968., str. 156.

⁴⁸ Usp. Matejčić, 1968., str. 156. Za točan nadnevak usp. Šourek, 2015., str. 182.

⁴⁹ Usp. Šourek, 2015., str. 169.

⁵⁰ Usp. Šourek, 2015., str. 17.

⁵¹ Usp. Šourek, 2015., str. 207.

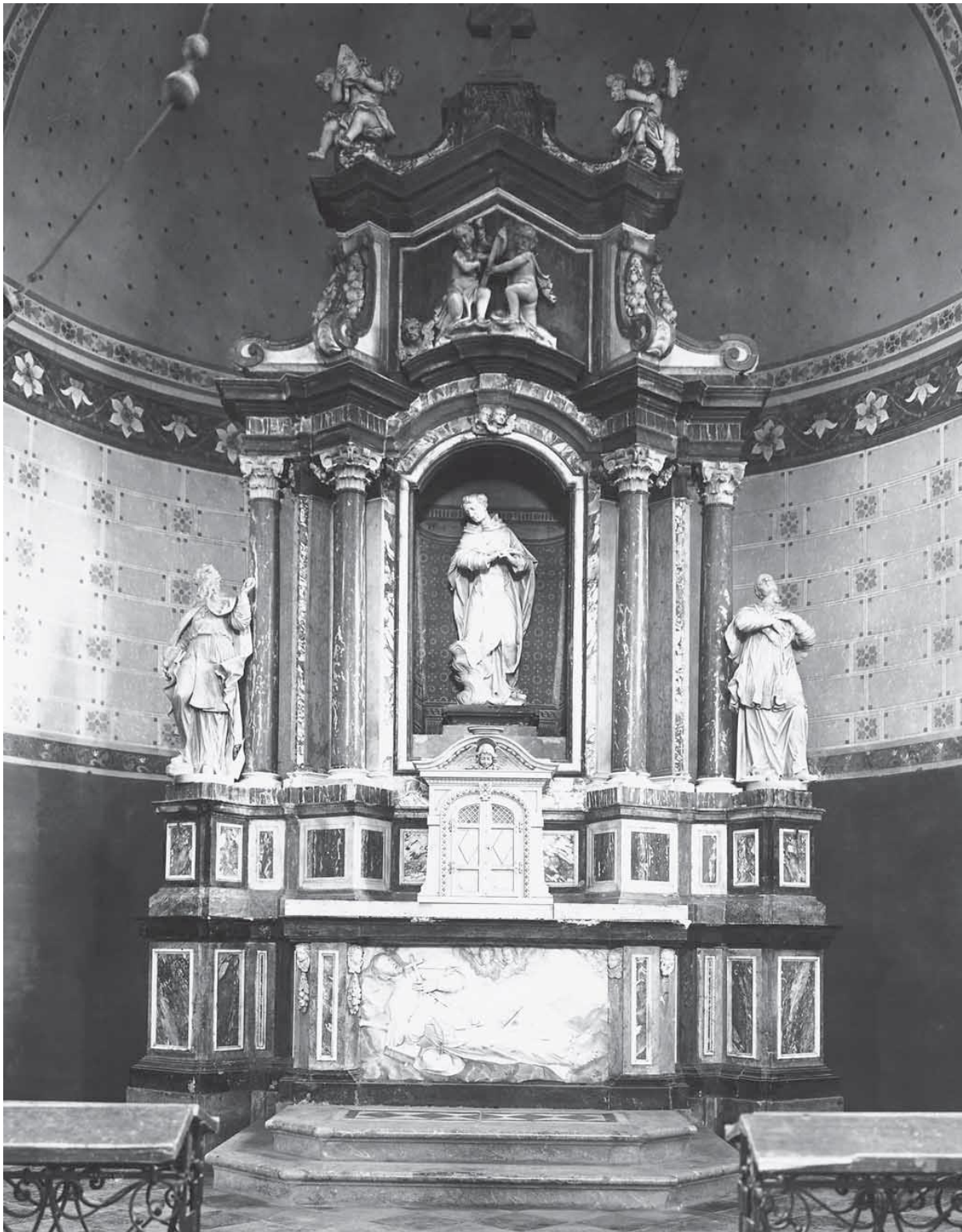
2.1. OLTAAR SV. JURJA IZ ZAGREBAČKE KATEDRALE

Antonio Michelazzi autor je Oltara sv. Jurja (Slika 1.) čija je izrada trajala od 1741. do 1746. (1749.) godine. Prema Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom (1856.), izvorno je stajao s lijeve strane kraj kapele Blažene Djevice Marije u zagrebačkoj katedrali.⁵² Trebao je biti postavljen unutar kapele sv. Jurja koju su kanonici Reš i Dumbović namjeravali podići uza sjeverni zid katedrale, a ona je ujedno trebala služiti i kao njihova grobna kapela.⁵³ Danas se oltar nalazi u Župnoj crkvi bl. Augustina Kažotića u Lupoglavu, kraj Dugog Sela, a promijenjen mu je i glavni titular kako bi odgovarao novoj lokaciji (kip bl. Augustina Kažotića s vrha atke prebačen je u središnju nišu oltarnoga nastavka gdje se izvorno nalazila slika sv. Jurja). Zahvaljujući sačuvanom ugovoru, potpisanom i datiranom u 14. listopada 1741. godine kojeg je Michelazzi sklopio sa zagrebačkim kanonicima Jurjem Rešom (Georgius Rees; Zagreb, 1675. – Zagreb, 23. XII. 1745.) i Jurjem Dumbovićem (Georgius Dumbovich; ?, 1686. – Zagreb, 3. IV. 1743.), poznato da je da se kipar obvezao do kraja travnja 1743. godine izvesti i u zagrebačku katedralu postaviti oltar sv. Jurja.⁵⁴

⁵² Usp. Matejčić, 1968., str. 159.

⁵³ Usp. Šourek, 2015., str. 208.

⁵⁴ Usp. Danko Šourek, »Oltar sv. Jurja Antonija Michelazzija iz stare Zagrebačke katedrale – kontekst narudžbe«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), str. 153-166 (154).



Slika 1. Antonio Michelazzi, *Oltar sv. Jurja* (danas bl. Augustina Kažotića), mramor, 1741.-1749., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište.

Riječ je o tektonskom oltaru koji se sastoji od stipesa s reljefom te široke i u tlocrtu razvedene predele nad kojom se izdiže glavina oltarnog nastavka, a središnju nišu flankiraju dva para stupova.⁵⁵ Izrađen je od ružičastog, crvenog, sivkasto ljubičastog, smeđeg i crnog mramora.⁵⁶ Kipovi koji su kasnije dodani izrađeni su od bijelog mramora.⁵⁷ Pojedini elementi su čitljivi ukomponirani u cjelinu uravnoteženih proporcijских odnosa.⁵⁸ Vrlo važan podatak za analizu konstrukcije oltara jest i dio ugovora koji Michelazzijev rad postavlja u širi kontekst tadašnje umjetničke produkcije, naime, naručitelji izričito zahtijevaju da se majstor u izradi oltara od menze do glavnog gređa, ugleda na obližnji Oltar sv. Katarine.⁵⁹ Njega je za zagrebačku katedralu izradio ljubljanski kipar venecijanskoga podrijetla Francesco Robba⁶⁰ čija altaristička i kiparska ostvarenja postavljaju visoke umjetničke standarde pa ih i lokalni naručitelji nameću drugim umjetnicima. Usprkos zahtjevima svojih naručitelja navedenih u ugovoru, Michelazzi ostaje vjeran vlastitim umjetničkim principima, odnosno praksi svoje radionice koja je trajno vezana uz bogatu altarističku tradiciju venecijanskoga klasicizma.⁶¹ Michelazzijeva je radionca svojom arhitekturom oltara odigrala vrlo važnu ulogu u prenošenju kao i vlastitoj interpretaciji suvremenih venecijanskih rješenja na širokom području dosega njene umjetničke djelatnosti.⁶² Sama arhitektura oltara je lišena pretjerane ornamentalnosti, dok je u materijalu vidljiv usklađeni raspon toplih tonova mramora.⁶³

Zona postamenta podignuta je na dvije stube, a iznad nje se nalazi oltarna menza. Na prednjoj strani stipesa smještena je mramorna ploča antependija na kojem se nalazi reljef s prikazom smrti sv. Franje Ksaverskoga (Slika 2.). Svetac je prikazan u ležećem položaju, smješten ispred stjenovite obale otoka Sancijana.⁶⁴ Odjeven je u redovničku halju, a na prsima drži križ, dok

⁵⁵ Usp. Šourek, 2007., str. 154.

⁵⁶ Usp. Anđela Horvat, »Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Krno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 1-381 (221).

⁵⁷ Usp. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Prvostolna crkva zagrebačka*, Zagreb: Tiskom Narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja, 1856., str. 41: »Čitav oltar načinjen je iz šarena kamena, nu liepi kipovi što ga rese, izvajani su iz biela mramora.«

⁵⁸ Usp. Šourek, 2007., str. 216.

⁵⁹ Usp. Šourek, 2007., str. 156.

⁶⁰ Usp. Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 77-78.

⁶¹ Usp. Šourek, 2007., str. 156.

⁶² Usp. Šourek, 2015., str. 216.

⁶³ Usp. Šourek, 2015., str. 216.

⁶⁴ Usp. MD (Mitar Dragutinac), »Franjo Ksaverski«, u: *Leksikon iknografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 262-263.

se uz njega nalaze palica, knjiga i šešir.⁶⁵ Pogled mu je uperen uvis, odakle ga promatraju dvije anđeoske glavice smještene na oblacima. Tijelo sveca je položeno na stijene, a na njima se razaznaju detaljni prikazi flore i faune, odnosno morska zvijezda i malena hobotnica. U pozadini je zaustavljen trenutak udara munje u brod usred morske pučine, kao »dramatičan odjek dostojanstvene svečeve smrti«.⁶⁶ Reljefna ploča je flankirana pilastrima na čijim se bočnim stranicama nalaze anđeoske glavice ispod kojih su ovješene voćne girlande od bijelog mramora. Na prednjim stranama se nalaze uklade od crno-bijelog mramora.



Slika 2. Antonio Michelazzi, *Smrt sv. Franje Ksaverskoga*, mramor, 1741.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište.

⁶⁵ Ivan Kukuljević-Sakcinski je zapisao: »na podnožju oltara izvajan je prekrasno u poluuzvišenom djelu, mrtav sv. Jerolim s krstom u ruci, a pod njim kardinalski šešir i palica.« Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 42.

⁶⁶ Usp. Šourek, 2007., str. 157.

Zona predele odvojena je izlomljenim tlocrtom, a sastoji se od baze stupova i skulptura koji čine glavni dio oltarnog nastavka. U Kukuljevićevom opisu su spomenuti mramorni grbovi donatora, kanonika Jurja Reša i Jurja Dumbovića, koji su se nekada nalazili na krajnjim vanjskim ploham a baza skulptura.⁶⁷ Pretpostavlja se da grbovi nikada nisu dospjeli do Lupoglava, a jedan od njih (kanonika Dumbovića) je zabilježen u Zagrebu već 1925. godine prigodom velike izložbe održane u spomen Tisućgodišnjice Hrvatskog Kraljevstva.⁶⁸ Grb kanonika Reša ne spominje se u kasnijim pregledima, a na današnjem oltaru o njima svjedoče samo metalne kuke.

Središnju nišu zaključenu plitkim segmentnim lukom flankiraju po dva stupa od crvenkastog mramora čije su baze i korintski kapiteli izrađeni od bijelog mramora. U niši se danas nalazi kip bl. Augustina Kažotića (Slika 3.), koji je izvorno bio smješten na vrhu atičkog zaključka.⁶⁹ Kip je postavljen u središnju nišu tek nakon preseljenja oltara u Lupoglav, a zahvaljujući toj promjeni ikonografskih odnosa, postao je prikladnim za tamošnju Župnu crkvu posvećenu upravo tome blaženiku.⁷⁰ Kada je stajao u Zagrebu, bio je posvećen svetom Jurju, a na mjestu današnje niše stajala je slika na platnu s prikazom sv. Jurja kako ubija zmaja.⁷¹ Suvremeni opisi oltara spominju sliku sv. Jurja i nakon sredine XIX. stoljeća, međutim danas joj se zameo trag.

Rekonstrukcija izvornog izgleda je moguća zahvaljujući opisima Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (1856.) i Ivana Krstitelja Tkalčića (1885.) koji su nastali u razdoblju kada se Oltar sv. Jurja još nalazio u zagrebačkoj katedrali, a osim toga moguć je i uvid u neznatno izmijenjen raspored istoga oltara u svetištu Župne crkve bl. Augustina Kažotića u Lupoglavu.⁷² Njima prethodi opis zabilježen u protokolu kanonske vizitacije zagrebačke katedrale koju je 1792. godine proveo biskup Maksimilijan Vrhovac, a koji se prije svega usredotočio na materijal, dimenzije i ikonografiju oltara (koju međutim ne prenosi posve točno) te njegovu opremu:

»Circa aram s. Georgii. Ad latus ecclesiae oppositum [na sjevernoj strani; strani Evandjelja], e regione prioris, sita est marmorea S. Georgii martyris ara alta pedes 30 lata vero a proportione.

⁶⁷ »Pod kipovi sa strane, vide se dva krasno izdielana grba, jedan s lavom i dvimi zvjezdami nad trokutom, a u drugom počivajući jelen, nad njim zvijezda a pred njim dvoglavi oro.« Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 42.

⁶⁸ Usp. Šourek, 2007., str. 157.

⁶⁹ Usp. Šourek, 2007., str. 157.

⁷⁰ Usp. Šourek, 2007., str. 157.

⁷¹ »Oltarna liepa slika sv. Jurja spada k dobroj mletačkoj školi.« Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 42.

⁷² Usp. Šourek, 2007., str. 156.

Muro ecclesiae septentrionalem versus applicata, et cum eodem coherens. Mesnam habet marmoream firmam cum patente signo consecrationis, tela cerata, telari, mappis tribus, pulvini uno coriaceo, candelabris duobus aeneis, tabellis secretorum cum lastris lamineis, cruce aenea. Campanula, caeterisque requisitis ut supra provisam, cum pallio marmoreo, bradellaque pariter marmorea, supra stratum reliquum gradus duos elevata.

Imago principalis, inter duas columnas marmoreas, refert depictum in tela equitem s. Georgium draconis farices hasta, transverberantem superne vero exstant hinc inde b. Augustini Gazotti, et s. Caroli Boromaei sculptae e marmore statuae. Est praeterea ante aram ex fornice navis dependens, ad aram tamen ipsam, nihil pertinens lustrum quoddam aeneum, ex toto pene confractum, ac inutile.

Ara huic, per canonicum quondam, et custodem Dumbovich erecta, adnexum habetur titulus beneficii cum onere Sacrum in festo s. Georgii Mar[tiri] cum primis vesperis decantandi, quod tenet nunc et supportat dominus Bassurovich e collegio praebendariorum.«⁷³

Opis navodi kako je oltar sv. Jurja visok 30 stopa te širok razmjerno svojoj visini. Bio je postavljen uza sjeverni zid katedrale i imao mramornu menzu sa znakom posvete, na kojoj su stajala dva mjedena svijećnjaka, kanonske tablice u okvirima od metalnoga lima te mjedeni križ. Menza je bila izdignuta za dvije stube od crkvenoga poda. U središtu se nalazila slika na platnu s prikazom sv. Jurja kako ubija zmaja, a bočno vizitator (pogrešno) navodi mramorne skulpture bl. Augustina Kažotića i sv. Karla Boromejskoga. Očito je kako je bl. Augustin naveden umjesto sv. Augustina Hiponskoga (lijeve asistentske skulpture), a atički kip uopće se ne spominje.

⁷³ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Protokol 203, *Acta originalia visitationis canonicae cathedralis ecclesiae et capituli Zagrabienensis necnon collegii praebendariorum chori eiusdem ecclesiae. Volumen primum* (1792.), str. 52.



Slika 3. Antonio Michelazzi, *Sv. Augustin Hiponski*, mramor, 1746.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište.



Slika 4. Antonio Michelazzi, *Sv. Karlo Boromejski*, mramor, 1741.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište.

Na rubovima glavnog dijela oltara postavljene su skulpture svetih Augustina Hiponskoga (Slika 4.) i Karla Boromejskoga (Slika 5.). Riječ je o slobodnostojećim skulpturama izrađenima od bijelog mramora, a koje su gotovo u potpunosti oslobođene arhitektonskog okvira retabla. Sv.

Augustin Hiponski, prikazan je s knjigom u desnoj ruci i biskupskom mitrom položenom uz lijevu nogu, a ogrnut je dugim plaštem koji teškim naborima obavlja zatvoreni volumen tijela. Desna noga mu je na kamenu koji dijelom prelazi okvir kružne plinte, odnosno podnožje skulpture. Kip sv. Karla Boromejskog je s druge strane zatvoreniji u formi. Odjeven je u kardinalsku odoru, oko vrata mu se nalazi pokornički konopac, a ruke su mu položene na prsa dok mu je pogled uperen uvis čime se prikazuje trenutak vjerskog zanosa. Taj dojam unutarne, duhovne energije nadopunjuje i draperija brzim i isprekidanim ritmom nabora lagano pokrenute rokete.⁷⁴

Kip bl. Augustina Kažotića nastao je nekoliko godina kasnije (između 1746. i 1749. godine)⁷⁵ od kipova svetih Augustina Hiponskoga i Karla Boromejskoga (između 1741. i 1746. godine), ali se svojim karakteristikama nadovezuje na ranije ustanovljen Michelazzijev izraz.⁷⁶ Forma kipa je i dalje zatvorena, a način na koji je volumen tijela ogrnut plaštem posebno je sličan sv. Augustinu Hiponskom. Na licu mu je vidljiva gesta molitve ostvarena putem opuštene vilice i poluzatvorenih kapaka pa je tako i njegov dojam smireniji od prethodnika. Osim toga, postav tijela je opušteniji pa su i nabori tkanine utišani. Blaženik je desnom nogom naslonjen na oblake, a oni se svojom obradom stapaju s dominantnim volumenom tijela.⁷⁷

⁷⁴ Usp. Šourek, 2007., str. 158.

⁷⁵ »Mramorni kip sv. Augustina Kažotića, na vrhu oltara, stavljen je, kako Krčelić kaže, god. 1747.« Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 41.

⁷⁶ Usp. Šourek, 2007., str. 159.

⁷⁷ Usp. Šourek, 2007., str. 159.



Slika 5. Antonio Michelazzi, *Bl. Augustin Kažotić*, mramor, 1741.-1749., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište.

Iznad kipova nalazi se zona gređa koja se sastoji od dva izlomljena odsječka nad stupovima, a prekinuta je potisnutim lučnim profilom iznad središnje niše. U atičkom zaključku se izdižu po dvije volute iznad tih odsječaka. Volute flankiraju središnje peterokutno polje ispod trokutastog

zaključnog zabata. Na zabatu se nalazi pozadina od crnog mramora, a na njoj su u visokom reljefu izvedena dva *putta* koji u rukama drže sada samo fragmente križa i kaleža. Na vrhu atičkog zaključka, iznad trokutastog zabata s ukošenim rubovima, smješten je postament od crnog mramora s natpisom:

»B. AVGVSTINVS

GAZOTTVS

EPISVS. ZAGRAIS.«

Kukuljević – Sakcinski (1856.) je zabilježio da se iznad tog natpisa nalazio kip bl. Augustina Kažotića, za vrijeme dok je oltar stajao u zagrebačkoj katedrali.⁷⁸ Danas se na tome mjestu nalazi križ. Dva *putta* sjede i na krajnjim dijelovima voluta koje flankiraju postament, a prema tekstu u dodatku ugovora su trebali nositi biskupske atribute – mitru i pastoral.⁷⁹ Lijevi anđeo još uvijek drži mitru, a desni je bez pastoral. Ostala oštećenja su vjerojatno nastala u potresu 1880. godine i tokom preseljenja oltara. O još ranijim oštećenjima – tijekom druge polovice XVIII. stoljeća – svjedoči pak podatak koji navodi Doris Baričević u svome radu o zagrebačkim dijelima kipara i kamenoklesara Sebastijana Petruzzija (čija radionica djeluje u Rijeci nakon Michelazzijeve smrti), da je taj majstor 1783. godine izvodio određene popravke na Oltaru sv. Jurja, oštećenom u potresu.⁸⁰ Zrelu kiparski izraz Michelazzi je u potpunosti oblikovao tijekom izrade kipova za oltar u zagrebačkoj katedrali, koji je ujedno i njegovo najmonumentalnije dokumentirano altarističko – kiparsko ostvarenje.

Zahvaljujući sačuvanim ugovorima, Antonio Michelazzi kao autor Oltara sv. Jurja je neupitan, međutim u literaturi su se javljale određene nejasnoće s fazama nastanka oltara i pripadajućih kipova, kao i s ulogama i težnjama njegovih naručitelja.⁸¹ Na temelju pronađenih ugovora, Ivan Krstitelj Tkalčić je prvi naveo Michelazzijevo autorstvo te navodi kako je oltar bio postavljen u sjevernom brodu Katedrale 1743. godine.⁸² Nadogradnju oltara (kip bl. Augustina Kažotića) datira u 1747. godinu. Kasnije, Željko Jiroušek (1937., 1941.) kao godinu postavljanja

⁷⁸ Usp. Kukuljević Sakcinski, 1856., str. 41.

⁷⁹ Usp. Šourek, 2007., str. 159.

⁸⁰ Prema: Šourek, 2007., str. 159.

⁸¹ Usp. Šourek, 2007., str. 159.

⁸² Usp. Krstitelj Tkalčić, 1885., str. 89.

Oltara sv. Jurja u zagrebačkoj katedrali prvo navodi 1747. godinu, a potom ga datira u 1746. godinu.⁸³ Radmila Matejčić također navodi različite datacije nastanka oltara (1741. – 1746., 1743. godina), ali navodi i kako prema dokumentaciji, Michelazzijeva suradnja na oltaru traje od 1741. do 1749. godine.⁸⁴ Anđela Horvat u svom djelu *Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj* (1982.) navodi da je oltar nastao 1746. godine.⁸⁵ Prema uvjetima dogovorenima u ugovoru, oltar je trebao biti postavljen u travnju 1743. godine, ali vjerojatnijim se za to čini datum 16. kolovoza 1746. godine (nadnevak dodatka ugovoru), koji započinje Michelazzijevom izjavom da je isplaćena cjelokupna svota od 2000 rajnskih florena za Oltar sv. Jurja.⁸⁶ Kašnjenje bi u ovom slučaju moglo biti povezano s odustajanjem izgradnje kapele u koju je oltar izvorno trebao biti postavljen. Međutim, Michelazzijeva izjava o primitku svote od 150 cekina (dodana ugovoru i datirana 11. prosinca 1742. godine) svjedoči o tome da je izradio i u Zagreb dopremio klesane elemente poda, nadgrobnne ploče i dovratnika za kapelu. Neposredno prije dovršetka oltara, 30. ožujka 1746. godine, primio je svotu od 100 cekina u Zagrebu.⁸⁷ Cjelokupna svota je prema ugovoru obuhvaćala i izradu klesanih elemenata za kapelu. Ti klesani elementi, koje je Michelazzi dopremio u Zagreb vjerojatno tokom 1742. godine, mogli biti iskorišteni za neku drugu svrhu ili čak za izgradnju Kapele Blažene Djevice Marije, koja je na mjestu koje je bilo predviđeno za podizanje Kapele sv. Jurja bila podignuta 1801. godine, kako navodi Ivan Krstitelj Tkalčić.⁸⁸ Kip bl. Augustina Kažotića i dvaju *putta* s njegovim biskupskim atributima nemaju svoju potvrđenu dataciju (1747.) u ugovoru, već se u dodatku ugovora od 16. kolovoza 1746. godine navodi kako se autor obvezao za dodatnih 250 rajnskih florena izvesti navedene kipove. Zadnji dodatak ugovoru datiran 4. veljače 1749. godine je potvrda primitka svote od 100 ili 150 rajnskih florena (iznos je nejasan zbog teške čitljivosti teksta) koju je Antoniju Michelazziju isplatio kanonik-kustos Stjepan Puc (*Pucz*).⁸⁹ Zaključno s tim iznosom, bi Michelazziju bila isplaćena cijela svota dogovorena za kipove bl. Augustina i *putta* te su vjerojatno tada bili postavljeni i na vrh oltara. Ivan Kukuljević Sakcinski (1856.) se pozivajući na Adama Baltazara Krčelića također navodi godinu 1747. kao vrijeme postavljanja kipa bl.

⁸³ Usp. Željko Jiroušek, »Francesco Robba. Bernini zagrebačkog baroka o 180-godišnjici njegove smrti u Zagrebu«, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 27. III. 1937., str. 4-5; Isti, »Barok«, u: *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, (ur.) Mate Ujević, Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1941., str. 247.

⁸⁴ Usp. Matejčić, 1968., str. 159.

⁸⁵ Usp. Horvat, 1982., str. 221.

⁸⁶ Usp. Šourek, 2007., str., 159.

⁸⁷ Usp. Šourek, 2007., str. 159.

⁸⁸ Usp. Tkalčić, 1885., str. 90-91.

⁸⁹ Usp. Šourek, 2007., str. 159.

Augustina Kažotića u Katedralu. U knjizi *Povijest stolne crkve zagrebačke* (1770.) Baltazar Adam Krčelić datira događaj postavljanja Kažotićeva kipa u 1747. godinu, a bio je i aktivan sudionik u događajima na Kaptolu čiji je rezultat bilo postavljanje kipa.⁹⁰ Osim njega, Ivan Krstitelj Tkalčić (1885.) iznosi tezu po kojoj se oltar suvremenima činio preniskim pa su ga postavljenjem tog dodatnog kipa htjeli povisiti. Obojica donatora navedenih u ugovoru s Michelazzijem iz 1741. godine su preminula prije oltara (Juraj Dumbović umro je 3. travnja 1743. godine, a Juraj Reš 23. prosinca 1745. godine).⁹¹ Njihove zadatke oko narudžbe preuzimaju kanonici Stjepan Puc (Stephanus Pucz/Putz; ?, 1700. – Zagreb, 24. III. 1771.)⁹² i Juraj Reš mlađi (Georgius Ress; Samobor, 14. II. 1705. – Zagreb, 21. VII. 1767.),⁹³ inače nećak pokojnog istoimenog kanonika. Moguće je pretpostaviti da je u izmijenjenim donatorskim okolnostima, Stjepan Puc, namjerno ponovno izabrao Michelazzija za izradu kipa bl. Augustina Kažotića i time mu ujedno odao i priznanje za kiparsko umijeće riječkog umjetnika koje je vidio na već postavljenom Oltaru sv. Jurja u zagrebačkoj katedrali.⁹⁴

Najstariji poznati tlocrt zagrebačke katedrale s razmještajem tadašnjih oltara čiji je autor Franjo Klobučarić (krajem XVIII. stoljeća), bilježi oltar sv. Jurja u sjevernom bočnom brodu (na strani Evanđelja) ispod trećeg prozora od ulaza. Na istome mjestu ga bilježi i protokol kanonske vizitacije katedrale iz 1792. godine, kao i opisi unutrašnjosti prije potresa 1880. godine.⁹⁵ Tokom obnove katedrale nakon potresa, prenesen je u Župnu crkvu bl. Augustina Kažotića u Lupoglav kraj Dugog Sela,⁹⁶ o čemu svjedoči izvještaj Artura Schneidera iz 1938. godine.⁹⁷

⁹⁰ Usp. Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke* (prijevod Zlatko Šešelj), Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1994., str. 106.

⁹¹ Usp. Šourek, 2007., str. 160.

⁹² Usp. Ljudevit Ivančan, *Podatci o zagrebačkim kanonicima*, knjiga III., tiskopis u Nadbiskupijskom arhivu u Zagrebu, 1912.-1924., str. 763-767.

⁹³ Usp. Ivančan, 1912.-1924., str. 792-294.

⁹⁴ Usp. Šourek, 2007., str. 161.

⁹⁵ Usp. Šourek, 2015., str. 209.

⁹⁶ Usp. Tkalčić, 1985., str. 90.

⁹⁷ Usp. Artur Schneider, »Popisivanje i fotografijско snimanje umjetničkih spomenika godine 1938.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 51 (1939.), str. 168-180 (175).

3. SEBASTIANO PETRUZZI

Nakon smrti riječkog autora Antonija Michelazzija 1771. godine, njegova radionica vjerojatno nastavlja s radom, ali se isto tako tijekom posljednjih triju desetljeća XVIII. stoljeća u gradu Rijeci nastanjuju majstori obitelji Capovilla i Sebastiano Petruzzi.⁹⁸ Sebastiano Petruzzi je svoju djelatnost usmjerio ponajviše na obližnje otoke pod Mletačkom vlašću (Cres i Krk), no nastavit će održavati i odnos sa zagrebačkim naručiteljima koje je već prije ustanovio Antonio Michelazzi. U Zagreb dolazi neposredno prije 1780. godine na poziv kanonika-kustosa Antuna Zdenčaja koji nije bio zadovoljan atikom oltara sv. Ivana Nepomuka koji je 1777. godine izveo klesar Franz Pack iz Graza.⁹⁹

Nije sačuvano mnogo podataka o Sebastijanu Petruzziju, ali Radmila Matejčić (1982.) prenosi da se u spisima riječkoga magistrata i gubernija navodi i kao arhitekt i kao klesar i kao kipar.¹⁰⁰ U Rijeku dolazi 1777. godine, najvjerojatnije iz Furlanije (Friulija), gdje je osnovao i vlastitu radionicu. Između 1778. i 1790. godine preuzima arhitektonske i skulptorske poslove na Krku i Cresu.¹⁰¹ Njegov najopsežniji opus se ipak nalazi u Zagrebu, gdje je između 1778. i 1783. godine bio zadužen za podizanje niza oltara te klesarske radove za katedralu i kapelu sv. Stjepana Prvomučenika u (nad)biskupskom dvoru.¹⁰² Kanonik kustos Anton Zdenčaj Petruzzija je angažirao na dovršetku tj. preradi oltara sv. Ivana Nepomuka (oko 1780. – 1783.) te na izvedeni dvaju oltara pandana posvećenih sv. Franji Serafijskom (Asiškom; 1780.) i sv. Jeronimu (1780. –1783.) kao i s oltarom u kapeli (nad)biskupskog dvora (započet oko 1778.).¹⁰³ Osim toga, Petruzzi je izvršio i manje popravke na potresom oštećenom Michelazzijevu oltaru sv. Jurja, a 25. srpnja 1783. godine isplaćeno mu je 600 florena za dva mramorna kipa (izgubljena) pred glavnim portalom katedrale.¹⁰⁴ Na temelju navednih podataka Doris Baričević (1997.) Petruzziju je pripisala i anđela s natpisom, danas postavljenoga na početku stubišta propovjedaonice (1772.) crkve sv. Marije od Pohoda na

⁹⁸ Usp. Šourek, 2015., str. 306.

⁹⁹ Usp. Doris Baričević, »Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali«, u: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1 (1997.), str. 371-400 (376).

¹⁰⁰ Usp. Radmila Matejčić, »Barok u Istri i Hrvatskom primorju«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 383-648 (602).

¹⁰¹ Usp. Matejčić, 1982., str. 602.

¹⁰² Usp. Baričević, 1997.

¹⁰³ Usp. Baričević, 1997., str. 376-382.

¹⁰⁴ Usp. Baričević, 1997., str. 383-385.

Dolcu u Zagrebu.¹⁰⁵ Prema podacima zabilježenima u računskoj knjizi kanonika-kustosa Antuna Zdenčaja, Baričević također navodi da je između 1776. i 1784. godine Petruzzi bio stalno zaposlen u katedrali obavljajući klesarske radove i izrađujući oltare.

¹⁰⁵ Usp. Šourek, 2015., str. 309.

3.1. OLTAR SV. JERONIMA

Mramorni oltar sv. Jeronima (slika 6.) Petruzzi je izradio između 1780. i 1783. godine. O svome trošku, uz cijenu od 1100 forinti dao ga je podignuti veliki predstojnik (*praepositus maior*) Zagrebačkoga kaptola, Franjo Popović.¹⁰⁶ Prema tlocrtu katedrale (1792. – 1794.), oltar je bio smješten pod južnim dijelom empore koja je odvajala svetište od kapela sv. Ladislava i sv. Marije. Tu ga opisuje i tekst kanonska vizitacija biskupa Maksimilijana Vrhovca (1792.):

»Circa aram s. Hyeronimi. Ara haec marmorea, alta pedes 16 cum suppedaneo pariter marmoreo, pedem unum elevato sita est sub choro musicorum, orientem versus muro adhaerens inter duas portas [...] quam altera ad chorum ducit cleri, altera vero ad capellam B.M.V. Mensam habeat marmoream non consecratam, portatili et petra sacrata bene [...], mappis tribus, cruce lignea, candelabris duobus aeneis. Tabellis secretorum ligneis, et ex parte deauratis, pulvinari uno coriaceo, campanula item bradella acclavata, tegumento, caeterisque requisitis ex communi ecclesiae penu provisam.

Imago principalis est effigies sancti Hyeronimi in candido exsculptata marmore cum duabus hinc et inde columnis, et statuis marmoreis sancti Mathaei, et sancti Ioannis Evangelistarum, illo librum cum inscriptione Videte qualem charitatem dedit nobis C. 3. manu gestante superne inter duos genios calestes prostat ex nube protensa manus scribentis: Non est aequum nos derelinquere Verbum Dei et ministrare mensis act. 4.

Ara haec surrexit sumptibus moderni domini praepositi maioris Francisci Popovich anno 1780. Adnexam ab olim habet altariam fundatam sub titulo Santcti Hyeronimi cum obligatione duorum sacrorum hebdomandatim et primarum vesperarum cum sacro cantato in Festo sancti titulari, quam tenet, et supportat nunc praepositus Chasmensis Ioannes Ioszipovich.«¹⁰⁷

Vizitacija navodi kako je oltar visok 16 stopa te postavljen na mramornom supedaneju izdignutom za jednu stubu od crkvenoga poda. Bio je smješten pod korom (pjevalištem) koje je svetište odvajalo od broda katedrale, između vratiju koja su vodila u kor (svetište) i kapelu sv. Marije (južnu

¹⁰⁶ Usp. Baričević, 1997., str. 98.

¹⁰⁷ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Protokol 203, *Acta originalia visitationis canonicae cathedralis ecclesiae et capitulu Zagrabiensis necnon collegii praebendariorum chori eiusdem ecclesiae. Volumen primum* (1792.), str. 57-58.

apsidu). Na mramornoj, neposvećenoj, menzi stajala su dva mjedena svijećnjaka, drveni križ te kanonkse tablice u drvenim okvirima. Vizitacija zatim navodi središnji prikaz sv. Jeronima okružen kipovima sv. Mateja i sv. Ivana evanđelista, ne opisujući atiku niti reljef na čeonj strani stipesa.

Prilikom restauracije katedrale pod vodstvom Hermana Bolléa, oltar je 1884. godine prenesen u crkvu sv. Ivana Krstitelja na Novoj Vesi u Zagrebu i smješten na južnoj strani trijumfalnog luka, gdje se i danas nalazi. Atika oltara nije potpuna, već nedostaje gornji dio.¹⁰⁸

Riječ je o tektonskom oltaru izrađenom od kombinacije bijeloga, crvenoga i crnoga prošaranog mramora. Podnožje je izdignuto na jednu stubu, a obrubljeno je crnim mramorom i popločeno crnim i bijelim pločama četverokutnog oblika. Glavnina stipesa i retabla izrađena je od crveno – bijeloga mramora, a stipes je još uokviren svojevrsnim volutama koje su ispunjene školjkastim ornamentom. U središtu antependija nalazi se plitko izveden reljef s prikazom polusjedeće figure sv. Jeronima pod lozom koji drži lubanju u desnoj, a knjigu u lijevoj ruci. Svetac sjedi na lavu, a s desna mu se nalazi raspelo s Kristom. Reljefi na plohama stipesa i retabla su karakteristika Petruzzijeve radionice. Postamenti se s obje strane menze pružaju koso prema van. Krajevi predele prate tu kosinu, a na krajevima se lagano zaobljuje i služi kao postament za skulpture.

Retabl je uokviren s obje strane sa po jednim crvenkasto prošaranim kompozitnim stupom i pilastrom. Ispred pilastara stoje skulpture sv. Mateja evanđelista i sv. Ivana evanđelista. Na prednjoj stani predele umetnute su mramorne uklade četvrtastog oblika. Sredina retabla ispunjena je velikim reljefom na kojem je prikazan titular oltara, sv. Jeronim. Izrađen je u visokom reljefu od bijelog mramora, a pozadina je od crvenog mramora. Svetac je gotovo nag, samo oko struka ima perizomu. Prikazan je u klečećem položaju, ispod lijeve noge mu se nalazi knjige, dok mu je kraj desne noge smješten lav, njegov najreprezentativniji ikonografski atribut. Lijevu je ruku položio na prsa, dok u desnoj drži kamen. Gesta odaje patnju i bol, s napola otvorenim ustima, u poluprofilu, pogleda uperena u nebesa. Tijelo mu je voluminozno uz vidljive mišiće na torzu. Iznad ležeće figure lava nalaze se i dvije glavice anđela na oblaku iz kojega sjaje zrake prema licu sv. Jeronima. Lijevo od sveca nalaze se lubanja, knjige i raspelo naslonjeno na stablo s bujnom krošnjom. Prikaz je uokviren profiliranom pravokutnom kartušom od bijelog mramora.

¹⁰⁸ Usp. Stjepan Sirovec, *Sveti Ivan Krstitelj zaštitnik Hrvata – župna crkva Sv. Ivana u Zagrebu 1790. – 1990.*, Zagreb: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja, 1990., str. 77.

Skulptura sv. Ivana evanđelista nalazi se lijevo od središnjeg reljefa. Prikazuje mladolikog čovjeka uzdignute glave i tordiranog torza vidljivog po draperiji njegove odjeće. Desna ruka mu je ispružena u prostor. Kraj nogu mu se nalazi atribut – orao, dok u rukama drži knjigu s natpisom »VIDETE / QUALEM / CHARITATEM // DEDIT / NOBIS / CAP: 3«. Nježno lice izražava ponos i odlučnost.¹⁰⁹ Asistentska skulptura sv. Mateja smještena je desno od središnjeg reljefa. Riječ je o prikazu bradatog starijeg muškarca koji stoji u kontrapostu, a glavu je zaokrenuo u lijevo. Skulptura je statičnija i zatvorenija od sv. Ivana evanđelista. Lijevom rukom na desnom boku pridržava knjigu koju mu pomaže nositi mali (nagi) anđeo. Knjiga je rastvorena te se na njoj nalazi natpis: »ECCE AS/CENDIMUS / CAP: 20.« Između njegovih nogu i središnjeg reljefa se nalazi anđeo s posebno fino oblikovanim desnim krilom. Na skulpturama su izraženi kontrasti svjetla i sjene zbog silovitosti nabora draperije.

Završetak retabla je polukružan, a na njemu se nalaze anđeoske glavice koje izlaze iz oblaka i gledaju prema sv. Jeronimu. Gređe atike je izlomljeno, a na njenim rubovima sjedi po jedan anđeo koji rukom pokazuje prema središtu oltara. Završni vijenac je također izlomljen istacima iznad pilastara, a u centru vijenca se nalaze lučni završetak na čijoj se sredini nalaze dvije glave anđela s krilima. Doris Baričević (1997.) navodi kako je oltar izvorno imao i atiku (opisuje je i kanonska vizitacija iz 1792.), koja se danas nalazi u spremištu Muzeja za umjetnost i obrt.¹¹⁰

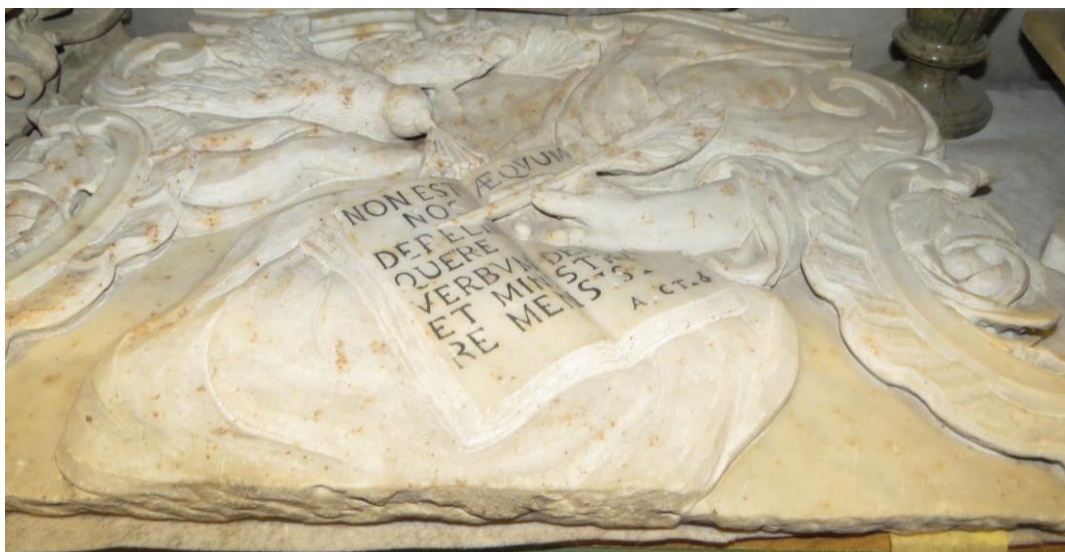
Stipes i retabl izrađeni su od crvenoga mramora dok su postament, stupovi, pilastri i atika izrađeni kombinacijom crno-bijeloga mramora. Skulpture i reljefi napravljeni su od bijeloga mramora. Skulpture su u velikoj mjeri stopljene s oltarnom arhitekturom, a slobodnostojeće skulpture evanđelista su uklopljene u arhitektonski okvir. Površina skulptura je uglačana, a forma zatvorena. Elementi kasnobaroknog klasicizma su vidljivi u smirivanju baroknih formi koje poprimaju klasicističku smirenost, a kao element rokoka je uočljiv školjkasti ornament prisutan na antependiju, ali i pastelni tonovi mramora.

¹⁰⁹ Lik sv. Ivana Evanđelista u dugoj, jednostavnoj nabranoj tunici, koji je pripisan Sebastijanu Petruzziju i njegovoj radionici, koji se danas nalazi u župnoj crkvi svetog Kancija, Kancijana i Kancijanile u Lanišću (zadnja četvrtina XVIII. st.) smatra se pandanom kipu sv. Ivana na oltaru sv. Jeronima u župnoj crkvi sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi u Zagrebu. Usp. D.T. (Damir Tulić), »Sebastiano Petruzzi, kipovi Žalosne Bogorodice i svetog Ivana«, u: Predrag Marković, Ivan Matejčić, Damir Tulić, *Umjetnička baština Istarske crkve 2, Kiparstvo od 14. do 18. stoljeća*, Pula: IKA-Istarska kulturna agencija, Porečka i Pulska biskupija, Istarska županije, Arheološki muzej Istre, Josip Turčinović d.o.o., Pazin, 2017., str. 370.-372.

¹¹⁰ Baričević, 1997., str. 383.



Slika 6. Sebastiano Petruzzi, *Oltar sv. Jeronima*, mramor, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves),
Crkva sv. Ivana Krstitelja.



Slika 7. Sebastiano Petrucci, *Atika oltara sv. Jeronima*, mramor, 1780.-1783., Zagreb, Muzej za umjetnosti i obrt.



Slika 8. Sebastiano Petrucci, *Sv. Jeronim*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima.



Slika 9. Sebastiano Petrucci, *Sv. Ivan Evanđelist*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima.



Slika 10. Sebastiano Petrucci, *Sv. Matej Evanđelist*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima.

3.2. OLTAR SV. FRANJE SERAFIJSKOGA (SERAFINSKOGA, ASIŠKOGA)¹¹¹

Mramorni oltar sv. Franje Serafijskoga izrađen je za zagrebačku katedralu 1780. godine, a njegov donator je također bio Franjo Popović. Prema Klobučarićevu tlocrtu, nalazio se pod emporom, kao i oltar sv. Jeronima, samo na sjevernoj strani. Prilikom restauracije katedrale pod vodstvom Hermana Bolléa, doživio je istu sudbinu. Premješten je 1884. godine u crkvu sv. Ivana Krstitelja na Novoj Vesi gdje se i danas nalazi. Postavljen je simetrično od oltara sv. Jeronima (na strani Evanđelja), na sjevernu stranu trijumfalnog luka. Za razliku od oltara sv. Jeronima, ovome oltaru nije sačuvana atika. Izrađen je od bijelog mramora u kombinaciji s prošaranim crnim i crvenim mramorom. Atika, koja je sadržavala bijelu mramornu skulpturu »Žalosne Marije s mrtvim Isusom u krilu«,¹¹² opisana je u kanonskoj vizitaciji biskupa Maksimilijana Vrhovca (1792.) koja o oltaru navodi:

»Circa aram s. Francisci Seraphici. Marmorea s. Francisci Seraphici ara posita est infra chorum musicorum orientem versus, inter duas portas, quarum altera ad capellam s. Ladislai, altera ad chorum ducit canonicorum, muro adhaerens, alta pedes 16. Mensam habet lapideam non consecratam, portatili, petra sacrata, mappis, tabellis secretorum cum cornicibus lamineis caeterisque requisitis, ut supra instructam, cum pallio marmoreo. Supedaneo gradum unum pariter marmoreum elevato, sine tapetes.

Imago principalis exhibet s. Franciscum Seraphicum, e marmore sculptum. Stipantibus latera statuis s. Antonii, et s. Francisci de Paula duobus digitis truncati. Supra imaginem principalem extat imago Matris Dolorosae cum duobus hinc inde angelis. Infra vero s. Magdalena, mensae insistens.

¹¹¹ Sv. Franjo Asiški (1182.-1226.) ime Serafijski dobio je prema ukazanju anđela serafina tijekom njegova četerdestodnevnoga posta u pustinji. Usp. MD (Mitar Dragutinac), »Franjo Asiški«, u: *Leksikon iknografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 259-262.

¹¹² Baričević, 1997., str. 382. Spominju je i Ivan Kukuljević Sakcinski (1856., str. 39) te Ivan Krstitelj Tkalčić (1885., str. 96).

Surrexit ara haec sumptibus moderni praepositi maioris Francisci Popovich sine ulla adnexa altaria, unde Festum sancti titularis celebratur more solito cum accensione dumtaxat candelarum.«¹¹³

Kao i za oltar sv. Jeronima, i za onaj sv. Franje Asiškoga navodi se da je visok 16 stopa i postavljen na mramornom supedaneju izdignutom za jednu stubu. Za neposvećenu menzu ovoga se puta navodi da je kamena, a na njoj se – uz prekrivače, spominju i kanonske tablice u limenim okvirima. Spominju se zatim središnji prikaz sv. Franje te bočni kipovi sv. Antuna Padovanskoga i sv. Franje Paolskoga (kasnije prepoznatoga kao sv. Benedikta). U gornjem dijelu oltara (na atici) opisan je prikaz Bogorodice Sućutne flankirane anđelima, a pod menzom (na čeonj strani stipesa) reljef s prikazom Presvetoga trojstva i sv. Franje (pogrešno) je opisan kao prikaz sv. Marije Magdalene.

Stipes oltara sličan je onome na oltaru sv. Jeronima. Ukrašen je školjkastim i cvjetnim ornamentom koji je uokviren razvedenim volutama. U središtu je smješten plitki reljef s prikazom sv. Franje Serafijskoga u klečećoj pozi dok moli koji se ističe svojom veličinom.¹¹⁴ U rukama drži otvorenu knjigu i pero kojim zapisuje, dok mu je pogled uperen uvis, prema Presvetom Trojstvu unutar trokutaste aureole i anđelu koji izviruje iz oblaka. U lijevom kutu nalazi se još jedan anđeo s križem u rukama, a cijeli je prizor smješten na pozadinu u obliku oblaka.

Bočni dijelovi postamenta su ukošeni i okrenuti prema van. Izbočeni dijelovi predele (s lijeve i desne strane središnjeg reljefa) služe kao baze na kojima su postavljene skulpture sv. Benedikta i sv. Antuna Padovanskog. Iza njih se nalaze pilastri, a s vanjske strane retabla po jedan kompozitni stup. Skulptura sv. Benedikta prikazuje starijeg bradatog muškarca odjevenog u benediktinski habit. Desnom rukom gestikulira, dok mu je lijeva spuštena uz tijelo. Pogled mu je usmjeren prema asistentskoj skulpturi Sv. Antuna Padovanskog koja se nalazi nasuprot njega. Uz lijevu nogu mu je smješten mali nagi anđeo, dok desnom nogom lagano izlazi s jednostavno oblikovanog postolja.

¹¹³ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Protokol 203, *Acta originalia visitationis canonicae cathedralis ecclesiae et capituli Zagrabiensis necnon collegii praebendariorum chori eiusdem ecclesiae. Volumen primum* (1792.), str. 64.

¹¹⁴ Doris Baričević (1990.) navodi da je na reljefima antependija oltara sv. Jeronima i sv. Franje Asiškoga važnost središnjeg lika sv. Jeronima i sv. Franje Asiškoga naglašena veličinom spomenutih likova s obzirom na prostor (krajolik) koji ih okružuje, što ukazuje na stilske tendencije klasicizma. Usp. Doris Baričević, »Kiparska djela baroka i klasicizma u crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi«, u Stjepan Sirovec, *Sveti Ivan Krstitelj zaštitnik Hrvata – župna crkva Sv. Ivana u Zagrebu 1790. – 1990.*, Zagreb: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja, 1990., str. 93-104 (102).

Skulptura sv. Antuna Padovanskog prikazuje mladolikog čovjeka odjevenog u franjevački habit koji desnom rukom pridržava knjigu na kojoj stoji mali Isus (grli sveca oko vrata). Lijeva noga je u laganom iskoraku koju prati i lijeva ruka pokazujući prema dolje. Pogled mu je usmjeren prema nagoj skulpturi Isusa obavijenog plaštem. Fino i tanko oblikovani nabori nježno prate fizionomiju tijela. Ova skulptura, kao i ona sv. Franje Serafijskoga odišu smirenošću i imaju zatvorenu kompoziciju. Zbog toga su kontrasti svjetla i sjene manje naglašeni nego oni na oltaru sv. Jeronima. Nabori odjeće koji su umjereniji, a tkanina se čini mekšom i prozračnijom, sugeriraju da se ovaj oltar približava klasicizmu, smirenosti i naglašenosti obrisne linije.

U središnji dio retabla smješten je prikaz sv. Franje Serafijskoga u visokom i raskošnom reljefu. Pozadina reljefa izrađena je od crvenog mramora, dok je figura samog sveca izvedena u bijelome mramoru. Prizorom dominira velika stojeća, gotovo lebdeća figura sv. Franje Serafijskoga odjevenog u franjevački habit. Lijeva ruka mu je položena na prsa, a desna je spuštена uz tijelo, dlanom pokazujući prema lijevom donjem uglu reljefa gdje se nalazi brdo sa samostanom. Lice mu je obraslo bradom i kosom, a usmjereno je prema oblaku s dvije glavice anđela smještene na oblaku iznad sveca. Iznad glavnog reljefa, na polukružnom završetku retabla su također prikazane anđeoske glavice koje izviruju iz oblaka.

Atika oltara gotovo ista kao i na oltaru sv. Jeronima – na volutama sjede dva zaigrana anđela. Stipes i retabl su izrađeni od crvenog mramora, a postament, stupovi, pilastri i atika od crnoga prošaranoga mramora. Skulpture i reljefi su izvedeni od uglančanoga bijeloga mramora. Skulpture se uklapaju u arhitektonski okvir i s njime tvore skladnu cjelinu. Elementi kasnobaroknog klasicizma koji su uočljivi na ovom oltaru su smirena kompozicija glavnog reljefa, kao i blage geste sv. Benedikta i sv. Antuna Padovanskoga. Elementi rokoka vidljivi su u školjkastim i cvjetnim ornamentima te pastelnim tonovima mramora.



Slika 11. Sebastiano Petruzzi, *Oltar sv. Franje Serafinskoga*, mramor, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), Crkva sv. Ivana Krstitelja.

Oba oltara izvorno su se nalazila u podnožju pjevačkog kora u zagrebačkoj katedrali. Prije nego što su zamijenjeni Petruzzijevim mramornim oltarima, na istome su se mjestu nalazili drveni barokni oltari s istim titularima. Drvenu oltar sv. Jeronima izradio je zagrebački kipar Ivan Komersteiner 1691. godine.¹¹⁵



Slika 12. Sebastiano Petruzzi, *Sv. Franjo pred Presv. Trojstvom*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga.

¹¹⁵ Usp. Baričević, 1997., str. 382. Nakon 1783. godine ovaj je drveni oltar prenesen u župnu crkvu sv. Marka Evanđelista u Jakuševcu (Zagreb), gdje se – kao glavni oltar s promijenjenim titularom – nalazi i danas. Usp. Nela Tarbuk, *Kipar Johannes Komersteiner i njegov krug*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2016., str. 78-80.



Slika 13. Sebastiano Petrucci, *Sv. Benedikt*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga.

Slika 14. Sebastiano Petrucci, *Sv. Antun Padovanski*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga.

3.3. OLTAR SV. IVANA NEPOMUKA

Oltar sv. Ivana Nepomuka naručen je 1774. godine za zagrebačku katedralu od klesara Franza Packa iz Graza, koji je osim toga bio zadužen i za popločenje katedrale. Postavljen je u katedralu krajem 1776. godine i početkom 1777. godine, nakon što je maknut prijašnji drveni oltar. Bio je smješten uz zid sjeverne, lijeve lađe katedrale. Tu ga bilježe Klobučarićev tlocrt katedrale (1792. – 1794.) i vizitacija biskupa Vrhovca (1792.):

»Circa aram s. Ioannis Nepomuceni. Est haec ara marmorea in navi ecclesiae sinistra septentrionem versus posita et parieti ecclesiae adhaerens, alta pedes 30 cum latitudine proportionata clatris ligneis praeclosa. Habet mensam marmoream non consecratam, portatili, petra sacrata. Mappis tribus, cruce aenea, candelabris duobus lamineis, teballi secretorum, pulvinari byssino obsoleto, caeterisque requisitis instructam, cum pallio marmoreo, bradellaque duobus gradibus pariter marmoreis elevata, et lampade argentea bene conservata, et perpetuum ardente.

Imago principalis refert s. Ioannem Nepom: in tabula marmorea exsculptum, inter duas hinc inde columnas, et statuas marmoreas s. Lepoldi marchioris, et s. Venceslai regis. Supra principalem imaginem exstat alia B.M.V. ex candido pariter marmore sculpta, infra vero elegans Christi patientis in tela depicta effigies, vitro et cornuicibus deauratis munita. In sum[m]itate prostat statua angeli scutum tenentis.

Surrexit altare hoc sum[p]tibus ecclesiae sub titulo S. Ioannis Nepom: cujus festum officio proprio patronum Hungariae quotannis celebratur. Habet ex [...g pontificio adnexum anno 1741. privilegium perpetuum, cuius authenticum instrumentum servatur in sacrario. Gaudet etiam redditibus distinctis, et propriis sub cura et administratione Venerabilis Capituli.«¹¹⁶

Vizitacija navodi kako je oltar sv. Ivana Nepomuka visok 30 stopa (dakle, kao i onaj sv. Jurja i bl. Augustina Kažotića) te proporcionalno širok. Menza je bila prekrivena trima stolnjacima (kao i na ostalim opisanim oltarima) te je na njoj stajao mjedeni križ, svijećnjaci od metalnoga lima i

¹¹⁶ Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Protokol 203, *Acta originalia visitationis canonicae cathedralis ecclesiae et capituli Zagrabensis necnon collegii praebendariorum chori eiusdem ecclesiae. Volumen primum* (1792.), str. 61.

kanonske tablice. Pred oltarom je gorjelo vječno svjetlo u srebrnoj svjetiljci. oko središnjega reljefa s prikazom sv. Ivana Nepomuka navode se kipovi svetih Leopolda i Vjenceslava, a na atici kip Blažene Djevice Marije, također od bijeloga mramora. Ispod središnjega reljefa stajala je pak *elegantna* slika na platnu s prikazom Trpećega Krista, pod staklom i u pozlaćenom okviru. Na vrhu oltara spomenut je anđeo sa štitom.

Nakon 1801. godine, oltar je premješten uz južnu lađu, a prilikom obnove katedrale nakon potresa 1880. godine premješten je u župnu crkvu sv. Ivana Nepomuka u Glini kao glavni oltar.¹¹⁷ Sačuvan je u fragmentima (razrušen u Domovinskome ratu) koji su pohranjeni u Hrvatskom restauratorskom zavodu.

Izvorni izgled oltara je sačuvan zahvaljujući fotografiji u Schneiderovu fotografsikom arhivu (Slika 8).¹¹⁸ Visoki mramorni postamenti nose stupove kružnog presjeka zaključene kompozitnim kapitelima. Kapiteli drže naglašeno gređe koje je dijagonalno i konveksno ulazilo u prostor te tako stvaralo dojam dubine na oltaru. Stipes nije u potpunosti vidljiv. Na vanjskim rubovima postamenta nalaze se svetački kipovi koji predstavljaju markgrofa Leopolda zemaljskog zaštitnika Austrije i kralja Vjenceslava, zaštitnika Češke. U središnjem polju retabla smješten je bio reljef s prikazom sv. Ivana Nepomuka u klečećem stavu, s raširenim rukama i pogleda uprta prema anđelu koji lebdi s križem u rukama. Na obje strane reljefnog polja postavljene su po dvije anđeoske glavice napravljene od bijelog mramora kao i reljef i skulpture svetaca. Reljef sv. Ivana Nepomuka postavljen je na pozadinu od tamnijeg mramora (moguće crvenog) koja je opisana kvadratnim profilom s lučnim završetkom u čijem se središtu nalazila još jedna anđeoska glavica s krilima. Gređe je prekinuto i povezano sa segmentnim lukom s volutnim završecima.

Gornji dio oltara je izradio Sebastiano Petruzzi koji na poziv kanonika kustosa Antuna Zdenčaja dolazi u Zagreb dovršiti oltar čijim izgledom naručitelj (Zdenčaj) nije bio zadovoljan. Petruzzi izrađuje stožasti završetak koji je flankiran rubnim volutama i nadvišen lukom. U središtu plohe završetka se nalazio prikaz Bogorodice s malim Isusom u naručju izveden u visokom reljefu. Likovi su okruženi vijencem načinjenim od oblaka i krilatih anđeoskih glavica, a na gređu se nalaze volute na kojima sjedi po jedan veliki anđeo. Kompozicija je zaključena segmentnim vijencem s

¹¹⁷ Usp. Baričević, 1997., str. 347.

¹¹⁸ Usp. Artur Schneider, »Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1939.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 52 (1940.), str. 171-186 (176); Vlasta Zajec, 2016., str. 218-219.

velikim krilatim anđelom koji nosi grb. Nije poznato koje je točno dijelove radio Petruzzi, ono što je pouzdano je da je izradio skulpturu završnog anđela.¹¹⁹



Slika 15. *Oltar sv. Ivana Nepomuka* (1776.), Glina, Crkva Svetoga Ivana Nepomuka, 1939.

¹¹⁹ Usp. Baričević, 1997., str. 385, 386.

3.4. OLTAR MARIJE POMOĆNICE

Oltar Marije Pomoćnice izradio je Sebastiano Petruzzi po narudžbi zagrebačkoga biskupa Josipa Galjufa (1772. – 1786.) za kapelu sv. Stjepana Prvomučenika u (nad)biskupskom dvoru u Zagrebu.¹²⁰ Ugovor je najvjerojatnije sklopljen oko 1778. godine kada je oltar nastao, ali on nije pronađen kao ni ugovori vezani za Petruzzijeve radove na katedrali. Petruzzi je za taj oltar bio plaćen s 1300 forinti, a u novije vrijeme oltar je prenesen u katedralu i postavljen uza južni zid lađe kao prvi oltar s desne (južne) strane od zapadnoga ulaza u katedralu (na strani Poslanice).¹²¹

Stari drveni oltar zamijenjen je novim izrađenim od afričkoga, francuskoga i đenovškoga mramora. Arhitektonska konstrukcija oltara je relativno plošna, s pravilnim linijama. Menza oltara je trapezoidnog oblika i izrađena je od crvenog mramora. Rub stipesa uokviren je volutama s lisnatim ornamentom, a bočne strane menze su dekorirane zavojitim viticama. U sredini antependija nalazi se raskošna kartuša od bijelog mramora.

Retabl je flankiran s po jednim kompozitnim stupom kružnog tlocrta i s po tri pilastra. Pilastru su izrađeni od bijeloga, crnoga i crvenoga mramora, a središnji pilastar je najistaknutiji. U središtu retabla se nalazi oltarna pala s prikazom Marije Pomoćnice. Prikazana je kako sjedi na polumjesecu s malim Isusom u naručju, a u pozadini se otvaraju crveni zastori koji uokviruju cijeli prizor. Iznad slike se nalazi školjkasti ornament koji prati gornji rub slike, a iznad tog ornamenta je smješten grb biskupa Josipa Galjufa pod prelatskim šeširom.

S lijeve strane retabla nalazi se skulptura sv. Josipa, a s desne strane skulptura sv. Barbare. Obje skulpture su izrađene od bijelog mramora i stoje na okruglim postoljima u naglašenom kontrapostu. Sv. Barbara je prikazana kao mlada i nježna djevojka koja je lijevu ruku položila na lijevu nogu, a u desnoj drži kalež s hostijom, jednim od njezinih atributa. Lijevim stopalom lagano prelazi rub svog postolja. Nabori odjeće joj padaju u fino izvedenim naborima koji stvaraju dojam lakoće tkanine. Preko lijevog boka i desnog ramena nosi kratki ogrtač.

Skulptura sv. Josipa prikazuje bradatog muškarca s veoma izvijenim tijelom, doima se još lakšom i izduženijom nego skulptura sv. Barbare. Poseban naglasak je stavljen na eleganciju

¹²⁰ Usp. Baričević, 1997., str. 378-380.

¹²¹ Usp. Baričević, 1997., str. 378-380.

pokreta sv. Josipa. Lijevom rukom svetac pridržava svoj ogrtač, a desnu je ruku položio na prsa, kao u vjerskom zanosu. Oba stopala mu prelaze rub postolja. U donjem dijelu tijela mu nabori odjeće padaju u mekim pravilnim naborima. Plašt mu se pruža do stopala, a cijela draperija se doima laganom i prozračnom.

Atika je za razliku od prijašnjih oltara vrlo bogata. Krilate glavice anđela smještene su na volutama iznad prelomljenog gređa. Skulptura sv. Stjepana Prvomučenika je flankirana tim volutama i djeluje kao da izranja iz pozadine napravljene od crvenog mramora. Sam svetac je izrađen od bijelog mramora, prikazan kao golobradi mladić s ovalnim licem. Glava mu je usmjerena prema dolje, u blagom poluprofilu. Odjeven je u đakonsku dalmatiku. U lijevoj ruci drži knjigu i kamen koji označavaju njegovo mučeništvo.¹²² Desna ruka mu je na boku. Dalmatika je bogato ukrašena školjkastim dekoracijama, a ispod dalmatike se u tankim naborima spušta svečeva halja koja mu seže do stopala. Iznad njegove skulpture nalazi se lučno zaključen vijenac atike u čijoj je sredini školjka.

Na ovom su oltaru vidljivi kasnobarokni elementi, primjerice na ukrasnim motivima kojima je dekorirana odjeća svetaca, dok im nabori draperije pokrivaju krhka tijela sv. Barbare i sv. Josipa.¹²³ Kada se uspoređuje arhitektonska konstrukcija oltara Marije Pomoćnice i ostali Petruzzijevi oltari iz Katedrale, vidljivo je da je oltar Marije Pomoćnice bogatiji ornamentima i ne odiše tolikom strogoćom i pravilnošću.

¹²² Usp. MG (Marijan Grgić), »Barbara«, u: *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 157-158.

¹²³ Usp. Baričević, 1990., str. 101.



Slika 16. Sebastiano Petrucci, *Oltar Marije Pomoćnice*, mramor, 1778., Zagrebačka katedrala.

3.5. ANDEO S PROPOVJEDAONICE U CRKVI SV. MARIJE NA DOLCU

U crkvi sv. Marije na Dolcu nalazi se mramorna propovjedaonica koja je izrađena 1772. godine, a taj podatak je poznat zato što je godina upisana u donjem desnom dijelu reljefa propovjedaonice. Vrlo je jednostavnog oblika, kružnog tlocrta i bez previše dekoracija. Ograda kojim je okružena izrađena je od crvenog prošaranog mramora i ukrašena pravokutnim ukladama, a do propovjedaonice vodi deset zavojitih stepenica. Središnje mjesto propovjedaonice zauzima reljef s prikazom propovjedi sv. Ivana Krstitelja u pejzažu okružen drvećem i slušateljima. I na ovoj propovjedaonici prisutni su školjkasti ornamenti koji se protežu od uklada preko donjeg ruba propovjedaonice sve do raskošno izrađenog podnožja. Drveni baldahin koji se nalazi iznad je dodan kasnije.

Mramorna skulptura anđela smještena je na stupu ograde propovjedaonice, a izradio ju je Sebastiano Petrucci.¹²⁴ Riječ je o prikazu uspravnog anđela u blagom kontrapostu koji se lijevom rukom oslanja na štit s natpisom »DEDIT MIHI DOMINUS / LINGVAM MERCEDEM / MEAM ET IN IPSA / LAVDABO EVM / ECCL. 31. VER 30.« Desna mu je ruka elegantno položena na usta. Konveksni štit je ovalnog oblika i obrubljen jednostavnim volutama. Prikazan je kao mladić s pomalo bucmastim ovalnim licem koje je uokvireno dugom valovitom kosom. Odjeven je u togu koja djeluje lagano, prebačenom preko lijevog ramena, dok mu je desno rame nago te je i tkanina uskovitlana oko desnog boka. Halja je stegnuta u struku i puna sitnih nabora, a na mjestima je pripijena uz tijelo i djeluje kao da je mokra. Na skulpturi su vidljivi blagi kontrasti svjetlosti i sjene. Postolje je izrađeno u obliku mekoga oblaka na koji zakoračuje anđeo. Nije poznata točna godina nastanka skulpture. Unatoč tome, Doris Baričević (1997.) je na temelju usporedbe anđela s atike oltara sv. Ivana Nepomuka i anđela s propovjedaonice u crkvi sv. Marije na Dolcu zaključila da se radi o istome autoru, odnosno o Sebastijanu Petrucciju.¹²⁵ Pripijena tkanina, smirenija kompozicija i blagi kontrapost su ukazali na nadolazeće razdoblje klasicizma. Barok je još prisutan samo u bujnim naborima plašta na lijevom boku i u bucmastom licu. Volute na štitu donose elemente rokokoja u obliku školjkastih ornamenata.

¹²⁴ Franjo Buntak u svojoj studiji »Župna crkva sv. Marije u Zagrebu«, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., XVII. (1936.), str. 37-109 (61.) kao autora navodi Franju Rottmana.

¹²⁵ Usp. Baričević, 1997., str. 385.



Slika 17. Sebastiano Petrucci, *Anđeo s propovjedaonice*, mramor, najvjerojatnije nastao krajem 70-ih ili u 80-im godinama XVIII. stoljeća, Zagreb, crkva sv. Marije od Pohoda na Dolcu.

4. ZAKLJUČAK

Drugi val opremanja zagrebačke katedrale mramornim crkvenim namještajem obilježila su dvojica kipara i altarista čije su se radionice nalazile u Rijeci, Antonio Michelazzi i Sebastiano Petruzzi (djeluju u XVIII. stoljeću). Prvenstveno pod utjecajem Francesca Robbe, Antonio Michelazzi izradio je oltar sv. Jurja koji je ujedno i njegovo jedino arhivski potvrđeno djelo u Zagrebu. Ovaj oltar se smatra trećim sigurnim dijelom Antonija Michelazzija. Arhitektura oltara srodna je onoj na oltaru sv. Josipa u crkvi sv. Vida u Rijeci, a osim toga, na oltaru sv. Jurja se ponavljaju detalji poput glava anđela, obrubi oko uklada, kapiteli i baze te odnosi proporcija i tokovi vijenca ispod atike koje nalazimo na propovjedaonici u crkvi sv. Vida u Rijeci.¹²⁶ Budući da je sačuvan detaljan tekst ugovora, on služi kao izvor za poznavanje naručiteljske i radioničke prakse XVIII. stoljeća, a također je važan i za stilsko definiranje Michelazzijeva zrela opusa. Oltar sv. Jurja bio je naručen za kapelu koja nikada nije bila izgrađena, ali su njeni naručitelji tokom izrade intervenirali dodatnim narudžbama za kipove, kako bi se oltar uklopio u prostor Zagrebačke katedrale. Kao rezultat nastalo je oltar lišen pretjerane ornamentalnosti, koji na sebi kombinira bijeli, prošarani crveni i crni mramor. Pojedini elementi su dobro uklopljeni u cjelinu koja ima uravnotežen odnos proporcija. Skulpture, iako neke dodane kasnije, su podređene, i u potpunosti se uklapaju u oltarnu cjelinu. Jedna od Michelazzijevih karakterističnih značajki je reljefno riješena čeona ploča pravokutnog stipesa menze. Njegova riječka radionica odigrala je veliku ulogu u prenošenju suvremenih venecijanskih altarističkih rješenja na naše prostore.

Nakon Michelazzija, Sebastiano Petruzzi nastavlja suradnju sa zagrebačkim naručiteljima, ali je i zadnji majstor talijanskog podrijetla koji je izrađivao mramorne oltare za zagrebačku katedralu. Njegov stil je je kombinacija baroknih, klasicističkih i rokoko elemenata. Kao i Michelazzi, za izradu oltara koristi raznobojni mramor pastelnih nijansi, ali on smiruje raskošne barokne forme i kompozicije. U usporedbi s Michelazzijem, njegovi oltari su karakterizirani klasicističkim pročišćivanjem i smirivanjem oblika, dakle, oltari su mu plošniji i svedeni na osnovne elemente koji ne obiluju ukrasima i ornamentima. Petruzzijevi oltari u Rijeci i na

¹²⁶ Usp. Matejčić, 1968., str. 159.

Kvarnerskom području su slični onima izrađenima za zagrebačku katedralu zbog susprezanja barokne dinamike.

5. POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Slika 1. Antonio Michelazzi, *Oltar sv. Jurja* (danas bl. Augustina Kažotića), mramor, 1741.-1749., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište (Schneiderov fotografski arhiv, HAZU)

Slika 2. Antonio Michelazzi, *Smrt sv. Franje Ksaverskoga*, mramor, 1741.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište (Schneiderov fotografski arhiv, HAZU)

Slika 3. Antonio Michelazzi, *Sv. Augustin Hiponski*, mramor, 1746.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište (Schneiderov fotografski arhiv, HAZU)

Slika 4. Antonio Michelazzi, *Sv. Karlo Boromejski*, mramor, 1741.-1746., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište (Schneiderov fotografski arhiv, HAZU)

Slika 5. Antonio Michelazzi, *Bl. Augustin Kažotić*, mramor, 1741.-1749., Lupoglav, Župna crkva bl. Augustina Kažotića, svetište (Schneiderov fotografski arhiv, HAZU)

Slika 6. Sebastiano Petrucci, *Oltar sv. Jeronima*, mramor, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), Crkva sv. Ivana Krstitelja (Dajana Novak)

Slika 7. Sebastiano Petrucci, *Atika oltara sv. Jeronima*, mramor, 1780.-1783., Zagreb, Muzej za umjetnosti i obrt (Danko Šourek)

Slika 8. Sebastiano Petrucci, *Sv. Jeronim*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima (Dajana Novak)

Slika 9. Sebastiano Petrucci, *Sv. Ivan Evanđelist*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima (Dajana Novak)

Slika 10. Sebastiano Petrucci, *Sv. Matej Evanđelist*, 1780.-1783., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Jeronima (Dajana Novak)

Slika 11. Sebastiano Petrucci, *Oltar sv. Franje Serafinskoga*, mramor, 1780., Zagreb (Nova Ves), Crkva sv. Ivana Krstitelja (Dajana Novak)

Slika 12. Sebastiano Petruzzi, *Sv. Franjo pred Presv. Trojstvom*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga (Dajana Novak)

Slika 13. Sebastiano Petruzzi, *Sv. Benedikt*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga (Dajana Novak)

Slika 14. Sebastiano Petruzzi, *Sv. Antun Padovanski*, 1780., Zagreb (Nova Ves), crkva sv. Ivana Krstitelja, oltar sv. Franje Serafinskoga (Dajana Novak)

Slika 15. *Oltar sv. Ivana Nepomuka* (1776.), Glina, Crkva Svetoga Ivana Nepomuka, 1939., (Đuro Griesbach, Schneiderov fotografijski arhiv, HAZU)

Slika 16. Sebastiano Petruzzi, *Oltar Marije Pomoćnice*, mramor, 1778., Zagrebačka katedrala (Dajana Novak)

Slika 17. Sebastiano Petruzzi, *Anđeo s propovjedaonice*, mramor, najvjerojatnije nastao krajem 70-ih ili u 80-im godinama XVIII. stoljeća, Zagreb, crkva sv. Marije na Dolcu (Davorin Kereković)

6. POPIS LITERATURE

1. Doris Baričević, »Kiparska djela baroka i klasicizma u crkvi Sv. Ivana Krstitelja u Novoj Vesi«, u: Stjepan Sirovec, *Sveti Ivan Krstitelj zaštitnik Hrvata – župna crkva Sv. Ivana u Zagrebu 1790. – 1990.*, Zagreb: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja, 1990., str. 93-104.
2. Doris Baričević, »Kiparstvo manirizma i baroka«, u: *Sveti trag. Devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije: 1094.-1994.*, (ur.) Tugomir Lukšić, Ivanka Reberski, Zagreb: Muzejsko-galerijski centar, Institut za povijest umjetnosti, Zagrebačka nadbiskupija, 1994., str. 301-340.
3. Doris Baričević, »Oltari Sebastijana Petruzzija u zagrebačkoj katedrali«, u: *Tkalčić. Godišnjak Društva za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije*, 1 (1997.), str. 371-400.
4. Franjo Buntak, »Župna crkva sv. Marije u Zagrebu«, u: *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., XVII. (1936.), str. 37-109.
5. Franjo Buntak, *Povijest Zagreba*, Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1996.
6. Dragan Damjanović, *Arhitekt Herman Bollé*, Zagreb: Leykam international d. o. o., Muzej za mjetnost i obrt, Zagreb, 2013.
7. Ana Deanović, »Zagrebačka katedrala od XI. do sredine XIX. stoljeća«, u: Ana Deanović, Željka Čorak, Nenad Gattin, *Zagrebačka katedrala*, Zagreb: Globus, Kršćanska sadašnjost, 1988., str. 8-90.
8. MD (Mitar Dragutinac), »Franjo Asiški«, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 259-262.
9. MD (Mitar Dragutinac), »Franjo Ksaverski«, u: *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 262-263.
10. Lelja Dobronić, *Zagrebački Kaptol i Gornji grad nekad i danas*, Zagreb: Školska knjiga, 1986.
11. Lelja Dobronić, *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb: Školska knjiga, 1991.
12. MG (Marijan Grgić), »Barbara«, u: *Leksikon ikonografije liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*, (ur.) Anđelko Badurina, V. izdanje, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 2006. [1979.], str. 157-158.

13. Anđela Horvat, »Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 1-381.
14. Antun Ivandija, »Pregled povijesti zagrebačke katedrale«, u: *Riznica zagrebačke katedrale*, (ur.) Zdenka Munk, Zagreb: Muzejski prostor Jezuitski trg, 1983., str. 30-35.
15. Željko Jiroušek, »Francesco Robba. Bernini zagrebačkog baroka o 180-godišnjici njegove smrti u Zagrebu«, u: *Jutarnji list*, Zagreb, 27. III. 1937., str. 4-5.
16. Željko Jiroušek, »Barok«, u: *Hrvatska enciklopedija*, sv. II, (ur.) Mate Ujević, Zagreb: Hrvatski izdavački bibliografski zavod, 1941., str. 247.
17. Baltazar Adam Krčelić, *Povijest stolne crkve zagrebačke* (prijevod Zlatko Šešelj), Zagreb: Institut za suvremenu povijest, 1994.
18. Ivan Kukuljević Sakcinski, *Prvostolna crkva zagrebačka*, Zagreb: Tiskom Narodne tiskare Dra. Ljudevita Gaja, 1856.
19. Radmila Matejčić, »Antonio Michelazzi 'sculptor fluminensis'«, u: *Peristil*, 10/11 (1967./1968.), str. 155-168.
20. Radmila Matejčić, »Udio goričkih i furlanskih majstora u baroknoj umjetnosti Rijeke«, u: *Zbornik za likovne umetnosti* (Novi Sad), 14 (1978.), str. 153-174.
21. Radmila Matejčić, »Barok u Istri i Hrvatskom primorju«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., str. 383-648.
22. Artur Schneider, »Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1938.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 51 (1939.), str. 168-180.
23. Artur Schneider, »Popisivanje i fotografsko snimanje umjetničkih spomenika godine 1939.«, u: *Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 52 (1940.), str. 171-186.
24. Stjepan Sirovec, *Sveti Ivan Krstitelj zaštitnik Hrvata – župna crkva Sv. Ivana u Zagrebu 1790. – 1990.*, Zagreb: Župni ured Sv. Ivana Krstitelja, 1990.
25. Gjuro Szabo, *Umjetnost u našim ladanjskim crkvama*, Zagreb: Književno društvo sv. Jeronima, 1930.
26. Danko Šourek, »Oltar sv. Jurja Antonija Michelazzija iz stare Zagrebačke katedrale – kontekst narudžbe«, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 31 (2007.), str. 153-166.
27. Danko Šourek, *Altarističke radionice na granici: barokni mramorni oltari u Rijeci i Hrvatskom primorju*, Zagreb: Leykam international, 2015.

28. Nela Tarbuk, *Kipar Johannes Komersteiner i njegov krug*, Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 2016.
29. Ivan Krstitelj Tkalčić, *Prvostolna crkva zagrebačka nekoč i sada*, Zagreb: Knjigotiskara Karla Albrechta, 1885.
30. D.T. (Damir Tulić), »Sebastiano Petruzzi, kipovi Žalosne Bogorodice i svetog Ivana«, u: Predrag Marković, Ivan Matejčić, Damir Tulić, *Umjetnička baština Istarske crkve 2, Kiparstvo od 14. do 18. stoljeća*, Pula: IKA-Istarska kulturna agencija, Porečka i Pulska biskupija, Istarska županije, Arheološki muzej Istre, Josip Turčinović d.o.o., Pazin, 2017., str. 370.-372.
31. Vlasta Zajec, »Izvještaji Artura Schneidera i fotografski arhiv kao izvori za proučavanje nekadašnjih oltara zagrebačke katedrale«, u: *Artur Schneider 1879.-1946.*, (ur.) Ljerka Dulibić, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2016., str. 191-223.

7. POPIS IZVORA

1. Ljudevit Ivančan, *Podatci o zagrebačkim kanonicima*, knjiga III., Zagreb, tiskopis u Kaptolskom arhivu, 1912.-1924.
2. Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu (NAZ), Protokol 203, *Acta originalia visitationis canonicae cathedralis ecclesiae et capitulu Zagrabiensis necnon collegii praebendariorum chori eiusdem ecclesiae. Volumen primum* (1792.).